

Jan Makara
Odense, Dania

Szkoły im. Zamoyskich w Szczepieszynie Biografie pedagogów (1811-1852)

Rys historyczny

W 1594 r. powstała – jako trzecia wyższa uczelnia w Polsce – Akademia Zamojska. Trwała przez prawie dwa wieki, do roku 1784, kiedy to zamieniono ją na Liceum, a następnie na Szkołę Wojewódzką. W 1811 r., po zajęciu przez wojsko budynku Szkoły Wojewódzkiej w Zamościu (1809), została przez ordynata Stanisława Kostkę Zamoyskiego przeniesiona do Szczepieszyna¹. Otrzymała nazwę: Szkoła Wydziałowa².

Stanisław Kostka Zamoyski już od 1812 r. dążył do podniesienia szczepieszynskiej szkoły do rangi placówki wojewódzkiej – taki status miała w chwili zamknięcia Szkoła Wojewódzka im. Zamoyskich w Zamościu. Nie nastąpiło to szybko. Na mocy umowy z władzami oświatowymi Zamoyski zobowiązał się, że szkoła będzie miała charakter prywatny. Sam został jej kuratorem, a po nim obejmowali tę funkcję kolejni ordynaci. Zobowiązał się do utrzymywania w Szczepieszynie szkoły o stopniu równym ówczesnym szkołom wojewódzkim³. Na jej utrzymanie przeznaczył *na wieczne czasy* cztery wsie.

Początkowo szkoła mieściła się w centrum miasta, w murowanym budynku, który został przystosowany do jej tymczasowego funkcyjono-

1 Szkoła Wojewódzka mieściła się w dawnym gmachu Akademii Zamojskiej.

2 K. Ajewski, *Działalność XII ordynata na Zamościu – Stanisława Kostki Zamoyskiego na polu edukacji i oświaty 1800-1830*, „Rozprawy z dziejów oświaty”, t. XLV, 2006, s. 245-246.

3 Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczepieszynie (1811-1852)*, Zamość 1927, s. 6-7.

wania. Jednocześnie na obrzeżach miasta, od strony Zamościa, rozpoczęto budowę nowego budynku szkolnego z czterema oficynami. Oficyny przeznaczone były dla nauczycieli, którzy udostępniali swoje mieszkania także jako stancje dla uczniów. *Była to duża, jak na owe czasy, inwestycja. Budynki wykonano z palonej cegły. Była to wspaniała murowana budowa piętrowa, otoczona z dwóch stron czterema również piętrowymi oficynami, w których mieścili się wszyscy profesorowie, trzymając u siebie na stancjach uczniów – wspomina jeden z jej wychowanków⁴.*

Uroczyste otwarcie nowej szkoły nastąpiło 1 października 1823 r. Ordynata Stanisława Kostkę Zamoyskiego reprezentował na otwarciu jego najstarszy syn Konstanty. Na parterze i piętrze budynku szkolnego mieściły się klasy i sala egzaminacyjna⁵. Przy szkole powstał ogród botaniczny, którym w początkowym okresie opiekował się nauczyciel i późniejszy rektor szkoły Jan Zienkowski.

Dzięki wpływom ordynata szkołę w Szczebrzeszynie zaliczono do rzędu szkół wyższych. Z uwagi na ustanowione przez niego ulgi w opłatach mogła do niej powszechnie uczęszczać patriotycznie nastawiona młodzież pochodząca z niższych warstw społecznych: dzieci oficjalistów, urzędników ordynackich, mieszczan i włościan. W 1823 r. uczyło się w szczebrzeszyńskiej szkole 230 uczniów, nad którymi opiekę sprawowało 12 nauczycieli, prowadzących zajęcia z 16 przedmiotów. „Werbunkiem” nauczycieli w dużej mierze zajmował się sam Stanisław Kostka Zamoyski, który w pierwszym okresie istnienia szkoły sprowadził do Szczebrzeszyna pedagogów z zamkniętej placówki w Zamościu.

Pierwszym rektorem szkoły został ks. Michał Siekierzyński, któremu ordynat powierzył jej organizację. Był to dobry pedagog i sprawny administrator, perfekcyjnie wykonujący zleczone obowiązki.

Powstanie szkoły było dla Szczebrzeszyna sporym awansem kulturowym. Na początku XIX w. miasto liczyło niespełna 3 tys. mieszkańców i jeden z nauczycieli, który przybył do pracy w 1825 r., pisał, że Szczebrzeszyn przypomina wieś, a szkoła znajduje się poza miastem. Był również okres, że nauczyciele i uczniowie stanowili od 10 do 20% jego mieszkańców.

Równoległe ze szkołą im. Zamoyskich funkcjonowały inne. Jeden z nauczycieli – Ferdynand Reder – założył w miasteczku trzyklasową

4 Cz. Szczebrzeszak. *Pół wieku. Wspomnienia ze szkół szczebrzeskich*, „Ziemia Lubelska” 1906, nr 300, s. 3.

5 Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811–1852)*, Zamość 1927, s. 28.

Ryc. 1. Szczepieszynie. Widok centrum z Góry Zamkowej, ok. 1935 r.
(AP Zamość, Zbiór fotografii 1904-2001, ser. 15, sygn. 2417)

Prywatną Żeńską Pensję Wyższą, którą prowadziła jego żona. Jan Jäger uruchomił również szkołę męską.

Zdarzały się w historii szkoły także dramatyczne momenty, kiedy to groziło jej zamknięcie. W marcu 1823 r. miał miejsce bunt starszych uczniów przeciwnych stosowaniu kar cielesnych. Świadek tych wydarzeń, uczeń Henryk Golejewski pisał, że cała sprawa stała się głośna w Warszawie i wprawiła wielkiego księcia Konstantego w furję tak wielką, że *usiłował on przeprowadzić zwinięcie szkoły*. Następne przejawy nie-subordynacji uczniów miały miejsce w latach 1827 i 1828. W pierwszym przypadku sprawą zajął się zastępca kuratora, plenipotent ordynata Ludwik Malholme, któremu Zamoyski w obawie przed likwidacją szkoły polecił, *aby tę sprawę ukończono cichutko na miejscu bez zdawania urzędowego raportu do stolicy*⁶.

Rok 1830 zburzył spokój miasteczka oraz szkoły. Zaczęto niszczyć carskie orły. Tymczasem rektor Jan Zienkowski wraz z nauczycielami namawiał uczniów i miejską młodzież do udziału w powstaniu. Na placu szkolnym dokonano poświęcenia chorągwi i odprawiono mszę polową. Następnie przemawiał rektor, kierując słowa w szczególności do tych,

6 K. Ajewski, *Działalność XII ordynata na Zamościu – Stanisława Kostki Zamoyskiego na polu edukacji i oświaty 1800–1830*, „Rozprawy z dziejów oświaty”, t. XLV, 2006, s. 253.

którzy zaciągnęli się do powstania⁷. Jesienią 1831 r., po upadku powstania listopadowego, szczebrzeszyńska szkoła została zamknięta. Parę miesięcy później ponownie otwarto czteroklasową szkołę wydziałową, przemianowaną następnie na szkołę obwodową, a w 1834 r. na gimnazjum.

Wprowadzona w 1833 r. ustawa szkolna znacząco obniżyła poziom oświaty w Królestwie Polskim. W tym czasie uczniowie szkoły w Szczebrzeszynie nosili obowiązkowo mundurki. Ich wygląd w roku szkolnym 1837/1838 opisano następująco: [...] *uczeń każdy do zapisu stawiony być winien przez Rodziców lub Opiekunów, ubrany w mundur przepisany, składający się z surduta lub fraka z sukna ciemno zielonego, z granatowym sukienym kołnierzem, i z furażerki, także z sukna zielonego z paskiem na około granatowym*⁸.

Na wieść o wybuchu tzw. rabacji galicyjskiej w roku 1846 kilkunastu uczniów starało się przedostać przez granicę celem wzięcia udziału w powstaniu w Galicji. Czterech innych uczniów przeprowadziło tzw. detronizację cesarza Mikołaja I – wycięli z portretu cara głowę i powiesili ją na rynku w Szczebrzeszynie. Wszyscy zostali skazani na karę śmierci, jednakże z uwagi na niepełnoletność zostali ułaskawieni przez cara i zesłani na Syberię.

W 1849 r. dyrektorem szczebrzeszyńskiej szkoły został gorliwy poddany cara, radca dworu Piotr Romanowski. W tym samym roku gimnazjum filologiczne w Szczebrzeszynie zamieniono na szkołę realną o profilu agronomicznym. Nadano jej status szkoły państwowej pod zwierzchnictwem Kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego. Wprowadzono wiele nowych przedmiotów, jak *Wiadomości z gospodarstwa wiejskiego i ogrodnictwa, Leśnictwo, Pszczelarstwo i gospodarstwo rybne, Architektura wiejska, Technologia gospodarska, Buchalteria gospodarska*. Obowiązywało więcej godzin nauczania języka rosyjskiego niż polskiego. Z tego czasu zachowały się informacje o honorariach wypłacanych nauczycielom. I tak tzw. nauczyciel starszy języka rosyjskiego rocznie otrzymywał 750 rubli wynagrodzenia, nauczyciel młodszy – 450 rubli, a nauczyciel języka polskiego – zaledwie 270 rubli.

7 W. Dawid, *Notatki z życia szkoły. Szkoły szczebrzeskie po roku 1830*, „Kalendarz Lubelski” 1879, s. 18–25. Syn Wincentego Dawida, Jan Władysław (ur. w Lublinie w 1859 r.), był pionierem psychologii wychowawczej i pedagogiki eksperymentalnej w Polsce.

8 *Popis szkolny uczniów szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie, rok szkolny 1837/1838*, Warszawa. Tzw. popisy uczniów odbywały się na koniec prawie każdego roku szkolnego. Na tę okoliczność wydawano kilkunastostronicowy drukowany zeszyt z programem. Opracowywany był przez nauczycieli, a murgrabia szkoły zawoził następnie przedstawione pliki do drukarni w Warszawie.

W latach 50. XIX w. Szczebrzeszyn był jednym z aktywniejszych ośrodków patriotycznych w guberni lubelskiej, dlatego władze carskie przyglądały się uważniej działalności tamtejszej szkoły. Początkowo brakowało wyraźnego powodu do jej zamknięcia. Jednak w roku 1852 dwóch nauczycieli szkoły: Jan Fijałkowski i Henryk Horoszewicz, oraz dzieci geometry ordynackiego Antoniego Rolla: córka Klotylda i syn Ksawery, porozwieszali na murach żydowskich domów w Szczebrzeszynie *pisma ulotne* ośmieszające następcę tronu, późniejszego cara Aleksandra II. Po długim śledztwie życie tych młodych ludzi skończyło się tragicznie. Jeden nauczyciel zmarł w warszawskim więzieniu, drugi trafił na Syberię, natomiast rodzeństwo Rolla przypląciło to wydarzenie zdrowiem. Wreszcie car Mikołaj I reskryptem namiestnika Iwana Paskiewicza *rozkazał raczyć*, aby Gimnazjum w Szczebrzeszynie zostało skasowane. Fundusz Zamoyskich na utrzymanie tegoż przeznaczony został na Brzeski Korpus Kadecki. Szkołę zamknięto w 1852 r., przekazując budynki szkolne na potrzeby wojska. W salach na długie lata zagościli kozacy⁹.

Po roku 1831 każdy nauczyciel obejmujący stanowisko w Królestwie Polskim musiał wcześniej złożyć przysięgę na wierność carowi i Rosji. Przysięgę taką musieli składać także wszyscy urzędnicy państwowi. Tekst przysięgi w przybliżeniu brzmiał następująco: *Nauczyciel zobowiązuje się wiernie i nieobłudnie służyć, i we wszystkim być postusznym, nie szczerzyć życia swojego do ostatniej kropli krwi we wszystko do Wysokiego Jego Cesarskiej Mości Samowładztwa, potęgi i władzy należące prawa i prerogatywy, postanowione i w przyszłości postanowić się mające, podług najściślejszego pojęcia, mocy i możliwości przestrzegać i bronić, a nadto wszelką miarą starać się popierać wszystko co tylko Jego Cesarskiej Mości wiernej służby i dobra państwa we wszystkich wypadkach dotyczyć może; o uszczerbku zaś dobra JEGO CESARSKIEJ MOŚCI*¹⁰.

W czasie funkcjonowania szkoły w Szczebrzeszynie przewinęło się przez nią kilkudziesięciu nauczycieli różnych narodowości. Byli wśród nich: Polacy, Rosjanie, Francuz, Szwajcarzy, Niemcy, Rusin i Austriak; nie było natomiast żadnego Żyda. Wykształcenie nauczycieli było różne. Wielu zdobywało nauki na uniwersytetach w Warszawie i Wilnie. Byli także absolwenci uniwersytetów rosyjskich, zarówno Polacy, jak i Rosja-

9 S. Pomarański, *Proces polityczny w Szczebrzeszynie w 1852 roku i jego skutki*, Zamość 1919, s. 12.

10 I. Sadurski, *Józef Skłodowski – nauczyciel, dyrektor i wychowawca w szkołach Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2011, vol. LXVI, Sectio F, s. 22.

nie, oraz zagranicznych. Kilku nauczycieli w trakcie nauczania zostało odesłanych do uzupełnienia swojego wykształcenia na uniwersytetach. Byli i tacy, którzy uzyskali wykształcenie w akademiach i seminariach duchownych, na kursach pedagogicznych, a nawet tacy, którzy mieli ukończone szkoły średnie. Wyznawali różne religie. Najwięcej było katolików. Byli także prawosławni, grekokatolicy oraz protestanci.

Szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie ukończyło wielu młodych ludzi, którzy później odnieśli sporo sukcesów, nie tylko w życiu osobistym, również na polu społecznym, naukowym, religijnym, patriotycznym czy ekonomicznym. Byli bohaterami walczącymi z rosyjskim zaborcą, za co srodze ich karano. Wielu zesłano na katorgę na daleką Syberię. Absolwenci byli dobrze wykształceni, a kilkudziesięciu z nich po ukończeniu szkoły podnosiło swoje kwalifikacje na uniwersytetach czy w seminariach duchownych. Przykładem mogą tu być ziemianie: Bogusław Wydźga, Józef Paszkiewicz, Antoni Romer czy Aleksander Załęski. W szkole uczyli się też księża: Marcelin Teraszkiewicz – późniejszy biskup chełmski obrzędu grekokatolickiego, Dominik Skrobański, Michał Borkowski, Mikołaj Kulaszyński – zesłany przez zaborcę na Sybir w czasie powstania styczniowego; lekarze: Jan Bieliński – hydroterapeuta, powstaniec 1863 r., Ksawery Patusiewicz – syn nauczyciela tejże szkoły, uczestnik powstania, Feliks Głowacki – lekarz województwa lubelskiego mianowany przez Rząd Narodowy; ponadto również inż. Kraczkiewicz, który pracował przy budowie Kanału Sueskiego¹¹.

Do tradycji szkół im. Zamoyskich nawiązano w 1916 r., jeszcze podczas okupacji miasta przez Austriaków, organizując tu gimnazjum. W wolnej Polsce, w roku 1921, utworzono w Szczebrzeszynie Państwowe Seminarium Nauczycielskie.

Biografie nauczycieli szkół im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie

Biografie ułożone są chronologicznie – według dat urodzenia. Uwzględniono biogramy pedagogów pracujących w tytułowej placówce w latach jej świetności (1811-1852). Skomponowano je w następujący sposób: po imieniu i nazwisku podano lata życia (jeśli są znane), następnie chronologicznie dane o edukacji, pobycie w Szczebrzeszynie i pracy w innych

¹¹ Z. Klukowski, *op. cit.*, s. 78-79.

miastach oraz informacje o rodzinie. Pod każdym biogramem są umieszczone źródła oraz literatura.

W biogramach szkoła występuje jako: Szkoła Wydziałowa, Szkoła Wojewódzka, Gimnazjum bądź Szkoła Realna z dążnością agronomiczną. Zygmunt Klukowski w swoim opracowaniu *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie*¹² w tytule używa wyrazu *szkoła* w liczbie mnogiej, ponieważ przez 41 lat istnienia placówka kilkakrotnie zmieniała swoją nazwę i programy nauczania. Nazwa *szkoły im. Zamoyskich* używana jest zresztą powszechnie, także w tym opracowaniu.

ksiądz Ignacy Siekierzyński – imię zakonne Michał (1743-1814)

Ignacy Siekierzyński urodził się w Lackiej Woli koło Mościsk w diecezji przemyskiej. Kształcił się początkowo w Kolegium Pijarskim w Rzeszowie, które ukończył w 1760 r. W tym samym roku wstąpił do zakonu pijarów w Podolińcu, gdzie złożył śluby zakonne. Studiował także w seminariach (profesoriach) pijarskich: w Rzeszowie (1763-1764) oraz w Międzyrzeczu Koreckim (1764-1766, na kierunku filozofia). Pierwszą pracę nauczycielską podjął w kolegium w Rzeszowie (1766-1767). Następnie pracował w kolegium w Warszawie (1767-1768), gdzie uczył gramatyki, kaligrafii, arytmetyki, historii i geografii. Był także podprefektem i nauczycielem warszawskiego Collegium Nobilium. Jesienią 1769 r. podjął studia teologiczne, które ukończył w 1770 r. i przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1771-1772 był nauczycielem poetyki w kolegium w Rzeszowie, w latach 1772-1773 wykładał retorykę w Złoczowie. Od jesieni 1773 r. uczył przez dwa lata retoryki, logiki i prawa politycznego we Lwowie.

W latach 1775-1776 pracował jako nauczyciel literatury polskiej i łacińskiej w kolegium w Chełmie, następnie w latach 1776-1777 i 1780-1781 był profesorem filozofii i prefektem szkół i konwiktów w Warężu. Po powrocie do Warszawy pełnił przez rok obowiązki prefekta konwiktów w Collegium Nobilium. Wrócił do Galicji w 1782 r. i do rozwiązania zgromadzenia pijarów przez władze austriackie w roku 1784 pracował jako rektor domu zakonnego w Warężu. W 1794 r. objął obowiązki proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Rzeplinie w dekanacie tyszowieckim, a wkrótce także dziekana. Następnie został proboszczem w kościele

12 Loc. cit.

pw. św. Mikołaja w Szczebrzeszynie. Jako proboszcz szczebrzeszyński wybudował mur dookoła cmentarza, a w 1812 r. wznosił kaplicę cmentarną pw. św. Leonarda oraz plebanię i dom dla wikarych.

Po zajęciu przez wojsko w 1809 r. gmachu dawnej Akademii Zamojskiej Stanisław Kostka Zamoyski 22 lipca 1811 r. powierzył ks. Siekierzyńskiemu, poprzez swojego pełnomocnika, zorganizowanie nowej szkoły w Szczebrzeszynie, na co ten wyraził zgodę i jesienią 1811 r. został pierwszym rektorem szkoły im. Zamoyskich. Już 1 września 1811 r. w nowej szkole rozpoczęła się nauka. Nauczycielami zostali byli wykładowcy Gimnazjum w Zamościu. W szczebrzeszyńskiej szkole ks. Siekierzyński wykładał religię i język francuski, wygłaszał mowy na inaugurację roku szkolnego. Zmarł po krótkiej chorobie w Szczebrzeszynie 22 stycznia 1814 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Ignacy Siekierzycki wydał w 1774 r. we Lwowie książkę *Kraiopisarstwo Powszechne Państw Świata Całego Teraźniejszych y Dawnych*. Owa publikacja – kompendium wiedzy z dziedziny astronomii, geografii fizycznej i politycznej – zdobyła popularność. Publikował też mowy pogrzebowe. Siekierzyński sporo tłumaczył z języka francuskiego, ale tylko część pozycji wydał drukiem. Wygłaszał mowy inauguracyjne poszczególne lata nauki, organizował publiczne popisy uczniów. Uznawany jest za prekursora geografii ekonomicznej i ekonometrii.

Źródła:

Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL), *Dokumenty dotyczące kościoła i parafii w Szczebrzeszynie (1814-1833)*, sygn. 4, księga nr 2.

Literatura:

E. Aleksandrowska, *Biogram Ignacego Siekierzyńskiego opublikowany w latach 1996-1997 w XXXVI tomie Polskiego Słownika Biograficznego, Internetowy słownik biograficzny* [dostęp: 9.02.2019].

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811–1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 8.

T. Ochenduszko, *Kolegium Pijarskie w Rzeszowie w okresie pobytu w nim Józefa Hermana Osińskiego*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej” 2015, nr 44, s. 41.

Michał Winnicki (1768-1816)

Michał Winnicki urodził się w 1768 r. w Drohomirczanach w powiecie stanisławowskim. Początkowo był nauczycielem w lwowskim liceum, gdzie uczył przez 13 lat. W zamojskim liceum przepracował 14 lat, peł-

niąc także funkcję dziekana. Był profesorem logiki, prawa i historii naturalnej. W latach 1811-1816 pracował w szkole w Szczebrzeszynie, gdzie pełnił funkcję zastępcy rektora. W zawodzie nauczyciela przepracował 32 lata. Zmarł w Szczebrzeszynie 24 sierpnia 1816 r.

Ksiądz Michał Ignacy Siekierzyński w 1813 r., będąc rektorem szkoły w Szczebrzeszynie, wydał o Winnickim następującą opinię: *Człowiek obyczajności, innym wzór z siebie dający, w postępowaniu sobie z młodzieżą łagodny, w dopełnieniu swoich obowiązków pilny.*

W 1803 r. odbył się w zamojskiej kolegiacie ślub Michała Winnickiego z Teklą Wiktoria Zamykal. Małżonka (ur. w 1787 r.) pochodziła ze szlacheckiej rodziny węgierskiej (jej pełne nazwisko rodowe brzmiało Zamykal de Schlsüselsfeld; była córką Jana Zamykala ze Schlüsselfeldu koło Bambergu i Wiktorii z domu Fiszer). Tekla i Michał Winniccy mieli czterech synów, z których dwóch urodziło się w Zamościu, a dwóch w Szczebrzeszynie (lata 1813 i 1815).

W 1817 r. zmarł im półtoraroczny syn Michał. Urodzony w 1807 r. w Zamościu Zenon Emanuel wykształcił się na lekarza. W latach 1837-1840 mieszkał i pracował w Turobinie, w latach 1842-1849 w Tarnogrodzie. Następnie przeprowadził się do Maciejowic, gdzie objął posadę lekarza w szpitalu św. Konstancji. Pracował tu w latach 1850-1855. W roku 1855 został mianowany na lekarza 2 klasy przy Służbie Policyjno-Lekarskiej w Warszawie. Zmarł w 1888 r.

Źródła:

APL, *Parafia pw. św. Mikołaja w Szczebrzeszynie*, Księga Stanu Cywilnego, 1813 r., Akta urodzeń, nr 69.

APL, *Parafia pw. św. Mikołaja w Szczebrzeszynie*, Księgi metrykalne, 1820 r., Akta zgonu, nr 1816/73.

Wielka genealogia Minakowskiego, <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.343547> [dostęp: 21.02.2019].

Baza Nekrologów, <http://www.nekrologi-baza.pl/zlista/434> [dostęp: 20.02.2019].

Antoni Bietkowski (1768-?)

Antoni Bietkowski urodził się w 1768 r. Od 1796 r. pracował w gimnazjum w Zamościu, następnie w latach 1811-1828 w szkole w Szczebrzeszynie. Prowadził zajęcia z języka niemieckiego i geografii.

Wiadomo, że bibliotece szkolnej podarował ze zbiorów własnych podręcznik geografii Franciszka Siarczyńskiego oraz książkę o tytule *Całepiniusundecim lingua rum.*

Literatura:

Skład Kommissyi Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego tudzież Wydziałów do niej należącej, [w:] „Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych”, Warszawa 1824, s. 24.

Jan Nepomucen Sierpiński (ok. 1771 – ok. 1840)

Jan Nepomucen Sierpiński urodził się w zachodniej Galicji ok. 1771 r. Do Zamościa przybył w 1802 r. i podjął pracę w gimnazjum królewskim jako nauczyciel historii powszechnej i geografii. Po zamknięciu placówki w 1811 r. został zatrudniony jako nauczyciel w gimnazjum w Szczebrzeszynie. Uczył tutaj literatury łacińskiej i polskiej oraz języków: niemieckiego, greckiego i łaciny. Wiadomo, że przez krótki czas pełnił obowiązki rektora szkoły. Stanowisko to objął po zmarłym 30 sierpnia 1816 r. zastępcy rektora Michale Winnickim, z którym pracował jeszcze w zamojskim gimnazjum.

Pierwszy rektor szkoły ksiądz Michał Ignacy Siekierzyński wystawił mu następującą opinię: *Obyczajność, grzeczność, łagodne z młodzieżą obchodzenie się tego profesora wielce zaleca.*

Przyjeżdżając do Zamościa, był wdowcem. Poślubił tu Annę z Zieślińskich (1787-1863). Po śmierci męża Anna Sierpińska mieszkała w Wieprzowym Jeziorze k. Tomaszowa z synem, który był posesorem w jednym z pobliskich folwarków. Tam również zmarła.

W Zamościu Sierpińskim urodziło się pięcioro dzieci, m.in. dwoje w 1804 r., natomiast w 1811 r. bliźnięta Kazimierz i Zuzanna. W Szczebrzeszynie na świat przyszło czworo dzieci (w latach 1816, 1817, 1821 i 1824). Urodzeni w 1817 r. Stefan i Józef zmarli w 1820 r. Urodzony w 1824 r. Antoni był pisarzem prewetowym (sądowym) w folwarku w Poturzynie. Zmarł w szpitalu w Szczebrzeszynie w 1846 r.

Nieznane są dokładna data i miejsce śmierci Jana Nepomucena Sierpińskiego ani miejsce jego pochówku. Gdy w 1845 r. jego córka Marianna wstępowała w kościele w Szczebrzeszynie w związek małżeński, Jan Nepomucen Sierpiński już nie żył. Zatem być może to jego dotyczy metryka zgonu z lubelskiej parafii pw. św. Mikołaja o następującej treści: *Dnia 11 lipca stawili się Tomasz Ciechuński i Józef Miczuliński postugacze u Bonifratrów na Czwartku zamieszkali i oświadczyli, że dnia 06.11.40. zmarł w szpitalu na Czwartku Jan Sierpiński w biednym stanie, rodem ze Szczebrzeszyna, lat 74 mający.*

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Tomaszowie*, ser. 2.4, sygn. 96, akt zgonu nr 141.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 2.4, sygn. 104, akt zgonu nr 129.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Mikołaja i św. Agnieszki w Lublinie (Kalinowszczyzna)*, ser. 2.4, sygn. 33, akt zgonu nr 109.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczepreszynie (1811–1852)*, Zamość 1927, s. 9.

Jan Szyndlarski (1772-1843)

Jan Szyndlarski pracę w Szczepreszynie rozpoczął około 1811 r. Początkowo uczył języka niemieckiego. Ofiarował szkolnej bibliotece pięć tomów czasopism zagranicznych z zakresu pedagogiki.

W 1810 r. wstąpił w związek małżeński z Brygidą Koziołkiewicz (ur. w 1790 r.), zawarty w zamojskiej kolegiacie. W Szczepreszynie urodziło się Szyndlarskim pięcioro dzieci: Katarzyna (w 1820 r.) i Ludwika (w 1828 r.), Antoni (w 1812 r.), Stanisław (w 1817 r.) i Józef (1831-1836). Stanisław i Józef zmarli w Szczepreszynie. Katarzyna wyszła za mąż w 1851 r. za pisarza sądu szczepreszyńskiego Stanisława Senkowskiego.

Jan Szyndlarski zmarł w Szczepreszynie w 1843 r.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 1, sygn. 4, akt urodzenia nr 267.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 1, sygn. 10, akt urodzenia nr 215.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 1, sygn. 16, akt urodzenia nr 252.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 2.4, sygn. 86, akt urodzenia nr 186.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 2.4, sygn. 89, akt urodzenia nr 65.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 2.4, sygn. 101, akt zgonu nr 81.

ksiądz Marcin Gosiewski (1777-1848)

Marcin Gosiewski urodził się 9 listopada 1777 r. w Kimaszewicach, jako syn Piotra i Marianny z Karwowskich. W latach 1781–1794 uczył się

w publicznych szkołach szczucińskich. Od 1796 r. do święceń kapłańskich w 1801 r. pobierał nauki w pułtuskim seminarium duchownym. Pierwszą pracę podjął jako wikariusz w kościele parafialnym w Jędrzejowie. Przez następne trzy lata był proboszczem parafii w Zawadach w guberni augustowskiej. W 1813 r. został nominowany przez biskupa diecezjalnego do seminarium jako profesor, a pod koniec tego roku skierowany do szkół łomżyńskich, gdzie pełnił funkcję rektora.

W 1816 r. ksiądz Gosiewski wystosował do ordynata Stanisława Kostki Zamoyskiego zapytanie o wakującą posadę proboszcza parafii w Szczepieszynie. Ordynat zainteresował się możliwością objęcia tego stanowiska przez ks. Gosiewskiego. Niemniej kapłan mógł objąć tę funkcję dopiero w 1824 r. Mieszkał już wtedy w Szczepieszynie sześć lat – w 1818 r. objął po Janie Sierpińskim stanowisko rektora Szkoły Wojewódzkiej. Tę funkcję pełnił przez 10 lat, do 1828 r. Ponadto uczył w szkole historii. Dzięki staraniom ks. Marcina Gosiewskiego i ordynata Zamoyskiego w 1819 r. szkoła otrzymała stopień jednostki wojewódzkiej.

W okresie, kiedy Marcin Gosiewski był rektorem, część nauczycieli stosowała wobec uczniów kary cielesne. Takie metody dyscyplinowania doprowadziły w 1823 r. do protestu uczniów. Nauczyciele nie zrezygnowali jednak z takiego systemu motywowania do nauki, a protestujących uczniów ukarano. W 1827 r. odbyły się kolejne rozruchy. Po tych wydarzeniach, w 1828 r. Stanisław Kostka Zamojski pozbawił Marcina Gosiewskiego funkcji rektora. W dalszym ciągu sprawował on natomiast funkcję proboszcza w parafii pw. św. Mikołaja w Szczepieszynie.

Niewykluczone, że ks. Gosiewski sprowadził do Szczepieszyna swojego brata Marcina Gosiewskiego (1773-1860). Objął on funkcję kapłana przy kościele pw. św. Katarzyny (kościół ten podlegał administracyjnie kościołowi pw. św. Mikołaja). Ponadto w pierwszej połowie XIX w. do Szczepieszyna przybyło dwóch kuzynów Gosiewskich. Wiadomo, że w 1836 r. do V klasy szkoły w Szczepieszynie uczęszczał Józef Gosiewski, syn Kazimierza i Franciszki Gosiewskich. W tym również roku, w wieku 17 lat, zmarł. Kolejny kuzyn – Michał Gosiewski – w latach 1840–1842 był strażnikiem granicznym w Maziałach, a następnie oficjalistą Ordynacji Zamojskiej.

Ksiądz Marcin Gosiewski poza funkcjami proboszcza i rektora pełnił też inne stanowiska. Był kanonikiem diecezji lubelskiej, prezesem Rady Powiatowej Zakładu Dóbr i Sędzią Pokoju Okręgu Zamojskiego.

Był właścicielem wielu obrazów o tematyce religijnej. Spisujący inwentarz po księdzu Marcinie Gosiewskim rejent Jan Kanty Kostecki od-

notował ich tytuły: *Dwa obrazki z życia Pana Jezusa, obrazek świętego Józefa, Obrazek Matki Boskiej, Obrazek świętego Piotra w ramkach, Obrazek głowa świętego Jana, Obraz świętego Hieronima, Obrazek Maryi Magdaleny, Obrazek świętej Heleny, Obraz Matki Boskiej bolesney* (pośmiertny spis inwentarza ks. Marcina Gosiewskiego, wykonane przez notariusza Jana Kantego Kosteckiego ze Szczepieszyna w 1849 r., znajduje się w zbiorach Archiwum Państwowego w Zamościu).

W literaturze można się natknąć na informację, że Marcin Gosiewski zmarł w 1858 r. Ta data widnieje również na nagrobku braci Gosiewskich na cmentarzu parafialnym w Szczepieszynie. Prawdopodobnie pomnik braci Gosiewskich został ufundowany już po śmierci Stanisława w 1860 r. i nie dokonano weryfikacji dat.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 94, akt zgonu nr 13.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 106, akt zgonu nr 256.

Archiwum Państwowe w Zamościu (dalej APZ), *Akta Jana Kantego Kosteckiego w Szczepieszynie*, sygn. 13, 1849 r.

Literatura:

L. Balicki, *Szczepieszyńscy Duszpasterze*, Wrocław 2007, źródło internetowe [dostęp: 9.02.2019].

A. Szykuła-Zygawska, *Rekwizyty – oznaki patriotyzmu w XIX-wiecznych inwentarzach majątkowych Archiwum Państwowego w Zamościu*, „Archiwariusz Zamojski” 2013, s. 99-104.

Jan Koziółkiewicz (1780-1840)

Jan Koziółkiewicz urodził się 11 marca 1780 r. w Zamościu. Od roku 1811 pracował jako nauczyciel matematyki w szkole w Szczepieszynie. Był jednym z ośmiu nauczycieli, którym powierzono nauczanie w nowo otwartej szkole. Jednak Koziółkiewicz, nie radząc sobie z obowiązkami, szybko zrezygnował z tej pracy. Oto treść części raportu rektora Ignacego Michała Siekierzyńskiego o Koziółkiewicz: *J. Koziółkiewicz, dawszy lekcy kilka, nie będąc w teorii matematycznej dostatecznie biegłym, sam za ofiarowaną sobie matematyczną katedrę... podziękował.*

Jego pierwszą żoną była Katarzyna Nowińska. Po jej śmierci poślubił Annę Liniewską. Zmarł w Zamościu, gdzie został pochowany na cmentarzu parafialnym.

Źródła:

APL, *Kolegiata w Zamościu*, ser. 2, sygn. 505, akt zgonu nr 112/1840.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Zamość 1927, s. 10.

Alojzy Truss (1783-?)

Przed rokiem 1811 Alojzy Truss pracował w zamojskim gimnazjum. Jako jeden z wielu nauczycieli przybył w 1811 r. do Szczebrzeszyna, by podjąć pracę w nowo powstałej szkole. Przez kilka lat uczył tutaj fizyki. W 1824 r. został przeniesiony do Szkoły Wydziałowej w Żurominie, gdzie uczył do 1831 r.

Źródła:

A. Ejnik, *Żurominmojemiasto*, źródło internetowe: <https://ejnik.wordpress.com/2008/09/14/szkola-zurominska> [dostęp: 11.02.2019].

ksiądz Dionizy Tarnawski (1783-?)

Przed 1811 r. ks. Dionizy Tarnawski uczył przez 4 lata w szkole w Lubarze. Prowadził lekcje z religii, przez rok uczył poezji oraz wymowy.

W szkole w Szczebrzeszynie rozpoczął pracę po rezygnacji ze stanowiska nauczyciela matematyki Jana Koziółkiewicza. Zanim w roku szkolnym 1815/1816 nauczanie religii powierzono ks. Bystrzyckiemu, prowadził też zajęcia z tego przedmiotu. W 1816 r. został zwolniony ze stanowiska nauczyciela matematyki przez kuratora. Na jego miejsce powołano Jana Sierpińskiego. W roku 1813 ks. Ignacy Michał Siekierzyński wystawił następującą opinię o ks. Tarnawskim: [...] *obyczaje dość dobre. Pilność dostateczna, dowcip szczególny, obiecujący, iż w czasie wybornym w swojej sztuce może być profesorem. Zbývá mu tylko na łagodności w obchodzeniu się z młodzieżą.*

W 1826 r. ks. Tarnawski był już księdzem w parafii w Wawrzeńszewie (obecnie Wawrzyszew) k. Warszawy.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Zamość 1927, s. 10.

Józef Kamiński (1784-1850)

Józef Kamiński urodził się w 1784 r. Przybył do Szczebrzeszyna z zaboru austriackiego. Początkowo pracował w Jaśle, a następnie w Dąbrowie Tarnowskiej. Wówczas był już żonaty z Zuzanną ze Skałkowskich (1789-1853). W Dąbrowie Tarnowskiej urodziły się im córki: Joanna w 1814 r. i Salomea w 1819 r.; Kamińscy mieli jeszcze syna Erazma urodzonego w 1818 r. i córkę Henrykę urodzoną w 1822 r., która zmarła wkrótce po przybyciu Kamińskich do Szczebrzeszyna. Pracę w Szkole Wojewódzkiej w Szczebrzeszynie rozpoczął w 1827 r. Prowadził zajęcia z języka niemieckiego, francuskiego, języka i literatury łacińskiej, greki i logiki.

Córka Joanna w 1836 r. wyszła za mąż za byłego lekarza byłej Dywizji Wojsk Polskich, naczelnego lekarza rodziny Zamoyskich, Stanisława Przysańskiego (1791–1852). Salomea w 1844 r. wyszła za mąż za burmistrza Drohiczy, Michała Zielińskiego.

Józef Kamiński zmarł 30 marca 1850 r. w Szczebrzeszynie, jego małżonka zmarła w Lublinie w 1853 r. Nagrobek Józefa Kamińskiego zachował się do dziś na szczebrzeszyńskim cmentarzu.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 108, akt zgonu nr 50.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 110, akt zgonu nr 267.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie*, ser. 2.4, sygn. 36, akt zgonu nr 569.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

Jan Iwaszkiewicz (1786-1852)

Jan Iwaszkiewicz urodził się 1786 r. Kształcił się w szkołach w Zamościu, Chełmie i we Lwowie. Do Szczebrzeszyna przybył w 1817 r. Przyjął stanowisko proboszcza parafii unickiej, które pełnił do 1832 r. Przed tym rokiem uzyskał tytuł kanonika chełmskiego. W latach 1824–1849 był prefektem, nauczycielem religii i moralności w Gimnazjum im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie, natomiast w latach 1832–1852 – dziekanem dekanatu Szczebrzeszyn chełmskiej diecezji unickiej.

Z uwagi na panujące stosunki wyznaniowe Iwaszkiewicz, jako ksiądz unicki, był poddawany inwigilacji przez policję i administrację

carską. Sprzeciwiał się włączeniu Kościoła unickiego do Kościoła prawosławnego. W maju 1852 r. był podejrzewany przez policję o kolportowanie „paszkwili” na cara, które pojawiły się na murach w Szczebrzeszynie. W efekcie rozwiązano tamtejsze gimnazjum. Jak pisał Stefan Pomarański: *Pierwsze podejrzenie padło na księdza unickiego, Jana Iwaszkiewicza. Mieszkał on w pobliskiej wsi, Rozłopach, gdzie zajmował zabudowania gospodarskie, pozostałe po dawnej, starej parafii greckokatolickiej w Rozłopach. Posiadał opinię dziwaka, nieledwie wariata i podobno przez swe władze duchowne miał być oddany do szpitala dla obłąkanych w Lublinie. Ze względu na ówczesne stosunki wyznaniowe w Królestwie, zwłaszcza z unitami, ksiądz Iwaszkiewicz podlegał stałej poufnej obserwacji policyjnej, podejrzewano go nawet o symulowanie obłądu. Na nieszczęście, w sześć dni po wypadku, strażę nocne, wzmocnione i pozostające pod osobistym nadzorem burmistrza, zatrzymały księdza proboszcza po północy, błakającego się ze świecą w rękę i w szlafroku, w towarzystwie jakiegoś nieznanego włościanina.*

Według opinii swego byłego ucznia [...] był to mąż najzacniejszy, prawy kapłan, uczniów wszystkich uważał jak swoje własne dzieci – stopnie z religii dawał za postępowanie mówiąc: „religia uczy jak być dobrym chrześcijaninem, bo można umieć co do litery katechizm, a być skończonym łotrem”.

Z Rozłop przyjeżdżał do szkoły na furze w deskach (furmanką). Gdy wjeżdżał do Szczebrzeszyna, zdejmował czapkę, a na pytania uczniów: *Po co pop ziębi sobie głowę?*, zwykł odpowiadać: *Bo mi się nie chce fatygować i zdejmować czapkę, jak mi się kłaniacie* – wspominał Czesław Szczebrzeszak. W 1829 r. ks. Jan Iwaszkiewicz zainicjował przebudowę cerkwi Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Szczebrzeszynie.

Zmarł 27 listopada 1852 r. w Księżpolu, prawdopodobnie już jako emeryt. Żoną ks. Iwaszkiewicza była Benigna, córka ks. Sylwestra Górskiego, proboszcza parafii unickiej w Uścimowie. Po śmierci męża nadal mieszkała w budynkach należących do cerkwi w Rozłopach. Zmarła 30 kwietnia 1864 r.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Greckokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 64, akt zgonu nr 10.

Informacja pisemna p. Henryka Kulika z Grabowca.

Literatura:

R. Kulik, H. Kulik, *Ogólny wykaz księży rzymskokatolickich, polskokatolickich, greckokatolickich, prawosławnych oraz ewangelickich*, t. II, Grabowiec 2012, s. 242.

S. Pomarański, *Proces polityczny w Szczebrzeszynie w 1852 roku i jego skutki*, Zamość 1919, s. 11-12.

Cz. Szczebrzeszak, *Pół wieku. Wspomnienia ze szkół szczebrzeskich*, „Ziemia Lubelska” 1906, nr 296, s. 3.

Teodozy Sierociński (1789-1857)

Teodozy Sierociński urodził się w Lachowcach na Wołyniu. W 1794 r. rozpoczął naukę w szkole Bazylianów w Ostrorogu, a następnie w Teofipolu. W latach 1799-1809 uczył się w szkole powiatowej w Lubarze, gdzie pracował jako nauczyciel domowy. Następnie, w latach 1809-1816, pobierał nauki w Liceum Wołyńskim w Krzemieńcu. Tam też do 1816 r. prowadził lektoraty z języków: łacińskiego, francuskiego i niemieckiego.

Pod koniec roku 1815 wraz z Karolem Sienkiewiczem, Tymonem Zaborowskim i Józefem Korzeniowskim założył towarzystwo literackie o nazwie Klub Piśmiennicy. Członkowie towarzystwa przełożyli na język polski utwór F.R. Chateaubrianda *René*. Klub istniał do 1816 r., w którym to Sierociński wyjechał z Krzemieńca. Powrócił tu jednak i w 1818 r. został regensem (zarządcą kancelaryjnym) konwiktów funduszowych przy Liceum Krzemienieckim (Wołyńskim). W tej uczelni prowadził ponadto lektoraty z języków: łacińskiego, francuskiego oraz niemieckiego. Sprawował też dozór nad Instytutem Geometrów. Nie przyjął proponowanej mu katedry na Uniwersytecie we Lwowie. Jak sam opowiadał, *nie chciał iść między Niemców*. Wybrał skromniejszą posadę w szkole w Szczebrzeszynie.

W latach 1823-1829 był nauczycielem języka i literatury polskiej w Szkole Wojewódzkiej w Szczebrzeszynie. W *Popisach publicznych uczniów* opublikował następujące rozprawki: *O sposobie dawania języka i literatury polskiej* (1824), *O szkodliwych skutkach czynionej różnicy pomiędzy naukami* (1826), *O wpływie wzajemnym nauk jednych na drugie* (1828). Kilka ksiąg z własnych zbiorów ofiarował bibliotece szkolnej.

Był pedagogiem, językoznawcą, gramatykiem, krytykiem literackim, tłumaczem. Obdarzony temperamentem polemicznym, aktywny naukowo, uchodził za zdolnego pedagoga. Przez długie lata trwał w konflikcie z uwielbianym przez młodzież Stanisławem Kiewliczem – młodym, zdolnym pedagogiem. Za namową Joachima Lelewela, który sprzyjał Kiewliczowi, Stanisław Kostka Zamoyski zasugerował usunięcie Sierocińskiego z posady pedagoga w szkole w Szczebrzeszynie. W 1829 r. Sierociński opuścił miasteczko. Tym samym szkoła straciła wartościowego pedagoga o znacznych osiągnięciach naukowych i literackich, docenianych w kraju.

Teodozy Sierociński osiadł w Warszawie i został tam profesorem języka polskiego, literatury i pedagogiki w Gimnazjum Wojewódzkim Warszawskim. W 1830 r. wydał książkę *Pamiętka po dobrym ojcu*.

Od 1844 r. uczył jako profesor w Instytucie Aleksandryjskim dla Pann w Puławach, gdzie przeszedł na emeryturę, po czym przez kilka lat mieszkał na wsi pod Warszawą.

Jest autorem wielu podręczników i prac z zakresu językoznawstwa, pedagogiki i filozofii. Był także tłumaczem. W 1842 r. przełożył podręcznik *Logiki* J.G.H. Kiesewettera, a w roku 1842 – J.H. Campego *Ojcowską radę dla mojej córki, dzieło młodzieży żeńskiej poświęcone*.

Nosił się ekstrawagancko. Strój i długa siwa broda dawały mu raczej pozór wagabundy niż literata.

Żoną Sierocińskiego była Zofia z Wołcińskich (1804–1829; zmarła w Szczebrzeszynie wkrótce po urodzeniu córki Klementyny Zofii). Małżonkowie mieli dwie córki (ur. w latach 1826 i 1829) i syna Władysława (ur. w 1828 r., zmarł w wieku niemowlęcym). Teodozy Sierociński został pochowany na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim. W 1842 r. został odznaczony rosyjskim Orderem św. Stanisława kl. III.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 84, akt urodzenia nr 321.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 87, akt urodzenia nr 152.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 87, akt zgonu nr 138.

„Gazeta Warszawska” nr 343, grudzień 1857.

Literatura:

M. Adrianek, *Związki przyjaźni Stanisława Kiewlicza z Joachimem Lelewelem w świetle zachowanej korespondencji*, „Folia Bibliologia” 1995, 40/41 (1992/1993), s. 35-36.

A. i B. Biernatowie, *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, Warszawa 1992, s. 56.

M. Danilewiczowa, *Towarzystwo uczniów Liceum Wołyńskiego*, „Rocznik Wołyński” R. 3, 1934, s. 297-333.

Karol Ksawery Szuszkowski (1789-?)

W latach 1827-1830 był nauczycielem języka francuskiego w szczebrzeszyńskim gimnazjum oraz opiekunem uczniów mieszkających w konwiktach. Równocześnie pełnił funkcję dyrektora instytutu szlacheckiego, założonego przez siebie na wzór sławnego zakładu w Schnepfenthal w Niemczech.

W 1830 r., co najmniej do 1852 r., uczył w szkole w Łomży. Następująco zapamiętał go jeden z łomżyńskich uczniów: *Był to niski, garbaty, złośliwy starzec, ubrany zawsze w stary cylinder i długi poplamiony oliwkowy surdut. Nauczyciel doskonały i wyborny znawca swego przedmiotu.*

Literatura:

M. Adrianek, *Zainteresowania naukowe Józefa Żuchowskiego*, „Folia Bibliologia” 1995, Vol. 38/39, s. 50 (1990/1991).

Szkolnictwo łomżyńskie we wspomnieniach Bronisława Piętki, źródło internetowe: <https://www.portalwrona.com/szkolnictwo-wg-pitki> [dostęp: 19.02.2019].

Stanisław Godziszewski (1790-1849)

Stanisław Godziszewski urodził się w 1790 r. w Szczebrzeszynie. Nauki pobierał w Szkole Wojewódzkiej w Zamościu. Po przeniesieniu szkoły do Szczebrzeszyna w 1811 r. został tu zatrudniony jako pomocnik nauczycieli. Osiem lat później zdał egzamin państwowy uprawniający go do pracy pedagoga. W 1842 r. został powołany na stanowisko dyrektora szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie. Nauczał języka francuskiego i historii powszechnej.

Uczeń Stanisława Godziszewskiego, absolwent szczebrzeszyńskiego gimnazjum Czesław Szczebrzeszak pisał we wspomnieniach o swoim pedagogu: *[...] człowiek uczciwy i zacny, z dobroduszej i nastrojonej powagą jego miny uczniowie jak zwykle robili sobie żarty, ale kochali go.*

Stanisław Godziszewski nie założył rodziny. Zmarł 21 marca 1849 r. w Szczebrzeszynie i spoczął na tamtejszym cmentarzu parafialnym, gdzie zachował się jego nagrobek.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 107, akt zgonu nr 122.

Literatura:

Rocznik instytucji religijnych i edukacyjnych w Królestwie Polskim 1824, Warszawa 1824, s. 172.

C. Szczebrzeszak, *Pół wieku. Wspomnienia ze szkół szczebrzeskich*, „Ziemia Lubelska” 1906, nr 297, s. 2.

Jan Tomasz Koncewicz (1795-1859)

Urodził się w Łomazach, pochodził z rodziny szlacheckiej. Ojciec jego był proboszczem grekokatolickim. W latach 1817-1820 studiował na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Filozoficznym. Uzupełniał wykształcenie z chemii technicznej w Niemczech, Francji, Anglii, Belgii i Holandii. Miał spore osiągnięcia naukowe w dziedzinie nauk agronomicznych. Pracował w różnych szkołach średnich w Królestwie Polskim: w latach 1821-1825 w szkole wojewódzkiej w Kielcach, następnie w Instytucie Politechnicznym, gdzie prowadził ćwiczenia praktyczne z gorzelnictwa i browarnictwa. W latach 1833-1835 był starszym nauczycielem fizyki, chemii, mineralogii i chemii rolnej w gimnazjum w Szczebrzeszynie. W latach 1835-1840 uczył w jednej ze szkół w Kielcach, a w latach 1841-1852 w gimnazjum realnym w Warszawie. W 1855 r. przeszedł na emeryturę. Był autorem dwóch książek z dziedziny technologii rolnictwa.

Literatura:

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Warszawa 1977.

E. Kula, *Wkład nauczycieli szkół średnich w szerzenie postępu agrotechnicznego w Królestwie Polskim doby międzywstaniowej*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” nr 17, 2008, s. 117.

Jan Horoszewicz (1796-1835)

Jan Horoszewicz urodził się w 1796 r. w Kodniu. W latach 1805-1816 uczęszczał do szkół elementarnych w Białej Podlaskiej, następnie do unickiego seminarium duchownego w Chełmie. W 1823 r. otrzymał stopień magistra nauk teologicznych na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1816 r. do 1818 r. był nauczycielem prywatnym dzieci prezesa Sądów Granicznych Wincentego Trębickiego w Linowie w guberni grodzieńskiej. W 1826 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1823-1829 pracował w Szkole Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie. Prowadził zajęcia z historii, geografii, łaciny i arytmetyki.

W 1829 r. został wyznaczony przez Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na nauczyciela do Szkoły Wydziałowej w Hrubieszowie. Później objął w administrację parafie grekokatolickie w Siedliskach i Miączynie. Był także wicedziekanem unickiego dekanatu zamojskiego.

W czasie pracy w szczebrzeszyńskiej szkole wstąpił w związek małżeński z Teklą Taraszkiewiczówną (1803-1830), córką kanonika katedry

chełmskiej, rektora i profesora chełmskiego seminarium greckokatolickiego. Zmarł w Miączynie 20 grudnia 1835 r. i tam został pochowany.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 1, sygn. 56, akt małżeństwa nr 9.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Greckokatolickiej w Miączynie*, ser. 2.4, sygn. 14, akt zgonu nr 27.

APL, *Chełmski Konsystorz Greckokatolicki*, ser. 12.3, sygn. 798.

Monografia parafii greckokatolickiej i prawosławnej Zaśnięcia Bogurodzicy/ Zmartwychwstania Pańskiego i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Grabowcu, t. I, Grabowiec 2007, s. 55, źródło internetowe: www.rodzinakulik.eu [dostęp: 9.02.2019].

Feliks Gawłowski (1797-1846)

Feliks Gawłowski uczył rysunku i kaligrafii w Szkole Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie od 1823 r. Zmarł w stanie wolnym w Szczebrzeszynie 12 lutego 1846 r.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 104, akt zgonu nr 30.

Literatura:

M. Adrianek, *Zainteresowania naukowe Józefa Żuchowskiego*, „Folia Bibliologica” 1995 (1990/1991), t. 38/39, s. 35.

Popis szkolny z roku 1847, Warszawa 1847, s. 7.

ksiądz Dominik Przybylski (1798-1857)

Urodził się w 1798 r. w Piotrkowie (parafia Krzczonów), jako syn Jana i Ludwiki z Moczulskich. W 1822 r. otrzymał święcenia kapłańskie.

Wiadomo, że w szkole w Szczebrzeszynie pracował w 1824 r. – uczył języka greckiego i nauk moralno-obyczajowych. Przed 1846 r. został mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Katedry Lubelskiej. Był magistrem teologii, profesorem Duchownej Akademii Rzymsko-Katolickiej w Warszawie (w latach 1848–1857 wykładał egzegezę i języki wschodnie). W latach 1839-1857 pełnił funkcję proboszcza parafii w Świeciechowie. Zmarł 24 lutego 1857 r.

Źródło:

Parafia Wniebowzięcia NMP Krzczonowie, akta urodzenia z 1798 r., brak pag.

Literatura:

R. Kulik, H. Kulik, *Ogólny wykaz księży rzymskokatolickich, greckokatolickich i prawosławnych*, t. II, Grabowiec 2012, s. 487.

Jan Zienkowski (1798-1834)

Jan Zienkowski urodził się w Zamościu. Był synem burmistrza Zamościa Bartłomieja Zienkowskiego (ojciec pełnił tę funkcję od maja 1809 r. do początku 1811 r., później był burmistrzem Krasnegostawu) i Tekli z Lenkiewiczów. Początkowo uczył się w Gimnazjum Zamojskim, następnie w szkole w Lublinie. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim filozofię i literaturę, a w Niemczech, na koszt Stanisława Kostki Zamoyskiego, agronomię i medycynę. W 1822 r. otrzymał stopień doktora medycyny i chirurgii w Uniwersytecie Państwowym we Wrocławiu, po czym objął obowiązki profesora nauk przyrodniczych w Szkole Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczepieszynie. W styczniu 1828 r. objął stanowisko rektora. Był wówczas człowiekiem młodym, energicznym, o wszechstronnym i gruntownym wykształceniu. Założył przyszkolny ogród przyrodniczy, w którym uprawiano ok. 1,5 tys. różnych roślin, drzew i krzewów. Szkolnej bibliotece podarował osiem tomów encyklopedii i własne dzieła.

Zienkowski jest autorem dwóch rozpraw. W 1823 r. w Krakowie ukazała się jego książka pt. *De origine monstrorum in genere de hermaphroditibus in specie*, a dwa lata później w Warszawie kolejna – *O wełnie i owcach dla użytku gospodarzy wiejskich i fabrykantów*, będąca wyrazem zainteresowania zakładanymi w Ordynacji Zamojskiej hodowlami owiec.

Podczas pobytu w Szczepieszynie prowadził praktykę lekarską. Jeden z uczniów niezbyt dobrze wspominał po latach swojego nauczyciela. Pisał o Janie Zienkowskim: [...] *trudno nam było zrozumieć dlaczego ordynat Zamojski, nasz wieczysty kurator, tak troskliwie starający się o dobór najzdolniejszych profesorów do katedry historii naturalnej, mineralogii, botaniki, chemii i fizyki, powołał takiego nieuka jak Zienkowski, a nawet po usunięciu byłego rektora księdza Gosiewskiego, powierzył mu kierunek szkół w poważnym charakterze rektora.*

W 1823 r. Jan Zienkowski poślubił Józefę z Janickich (1806-1839). Ślub odbył się w kościele Mariackim w Krakowie. W Szczepieszynie urodziły się Zienkowskim: Aniela (1826-?), Edward (1827-?), Jan Rusłan (1831-?) i Józef (1833-?). Kilka miesięcy po śmierci ojca urodziła się córka Feliksa (1834-?). Gdy w 1839 r. zmarła matka, nieletnimi dziećmi Zienkowskich zajął się ich dziadek, Bartłomiej Zienkowski.

Jan Zienkowski zmarł w Szczebrzeszynie 12 kwietnia 1834 r. w wieku 36 lat, prawdopodobnie na cholereę.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 84, akt urodzenia nr 230.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 85, akt urodzenia nr 281.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 89, akt urodzenia nr 103.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 91, akt urodzenia nr 217.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 92, akt urodzenia nr 339, akt zgonu nr 861.

Literatura:

M. Adrianek, *Historia biblioteki szkolnej w Szczebrzeszynie 1810-1852*, s. 71-72, źródło internetowe: http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19852/czas2913_30_31_1982_1983_3.pdf [dostęp: 14.02.2019].

J. Feduszka, *Od Morando do Zamoyskiego poczet gospodarzy Zamościa (cz. II)*, źródło internetowe [dostęp: 9.02.2019].

H. Golejewski, *Pamiętnik*, t. I, Kraków 1971, s. 102-103.

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Zamość 1927, s. 21.

Józef Żuchowski (1798-1871)

Józef Żuchowski urodził się w Lesiance w ówczesnym powiecie skwirskim w guberni kijowskiej – takie dane podał dyrekcji Liceum w Lublinie w 1864 r. To miejsce urodzenia widnieje także w akcie jego zgonu. Natomiast sporządzając życiorys dla potrzeb Ordynacji Zamoyskiej, podał, że urodził się w 1797 r. w powiecie kamienieckim w guberni podolskiej. Jego rodzicami byli Piotr i Marcjanna z Drabowiczów Żuchowscy.

Uczył się w Gimnazjum w Niemirowie, a następnie w liceum w Krzemieńcu, które ukończył w 1822 r. W 1823 r. rozpoczął studia na uniwersytecie w Wilnie, na Wydziale Etyczno-Filologicznym. Po ukończeniu studiów uzyskał stopień kandydata. Dzięki protekcji Joachima Lelewela 1 września 1825 r. ordynat Stanisław Kostka Zamoyski zaproponował Żuchowskiemu stanowisko zastępcy profesora historii powszechnej i polskiej oraz geografii w Gimnazjum im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie. Do jego awansu w zawodzie nauczyciela wymagany był tytuł magistra, dlatego w 1829 r. Żuchowski przystąpił do odpowiedniego egzaminu na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując stopień magistra nauk i sztuk pięknych.

Okres pracy w szczebrzeszyńskiej szkole był najbardziej owocny w jego działalności naukowej. Wydał wówczas wiele rozpraw. Pracował w Szczebrzeszynie do 1834 r., następnie otrzymał pracę w gimnazjum gubernialnym w Lublinie. Po roku przeniósł się do Radomia. W 1835 r. Uniwersytet Krakowski *ob merita litteraria* (za zasługi literackie) nadał mu stopień doktora filozofii. Ówczesny dyrektor główny Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego nie pozwolił mu ze względów politycznych używać tego tytułu, twierdząc, że nadanie go dokonało się bez wiedzy ówczesnych władz Królestwa Polskiego.

W roku 1841 ubiegał się o stanowisko rektora Gimnazjum w Szczebrzeszynie, które wakowało po odejściu Ksawerego Pasiutewicza. Stanisław Kostka Zamoyski nie wyraził jednak zgody na powrót Żuchowskiego do Szczebrzeszyna. Powodem mogła być nagła decyzja o zmianie pracy, bez poważniejszych – w odczuciu Zamoyskiego – powodów. W 1841 r. objął posadę nauczyciela w szkołach w Pińczowie i Radomiu. Natomiast w roku 1852 został nominowany na rektora gimnazjum w Lublinie.

Wiadomo, że podczas pobytu w Szczebrzeszynie korespondował z Joachimem Lelewelem. Należał do najbardziej zasłużonych pedagogów w Królestwie Polskim.

W Szczebrzeszynie urodziło mu się trzech synów: Leszek, Ziemiowid i Bolesław, oraz córka Emilia. Żuchowski zmarł w Lublinie w 1871 r. i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 88, akt urodzenia nr 92.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie*, ser. 2.4, sygn. 54, akt zgonu nr 251.

Literatura:

M. Adrianek, *Zainteresowania naukowe Józefa Żuchowskiego*, „Folia Bibliologica” 1995 (1990/1991), t. 38/39, s. 17-48.

Franciszek Woytasiewicz (1798-?)

Franciszek Woytasiewicz w latach 1821–1824 uczył matematyki w szkole w Szczebrzeszynie. W 1824 r. uzyskał prawo do uzupełnienia wykształcenia i w 1825 r. wstąpił na Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W 1828 r. otrzymał tytuł magistra prawa.

Był spokrewniony z rodziną Tokarzewskich. W 1821 r. występuje jako świadek chrztu córki Szymona Tokarzewskiego – Franciszki. W 1823 r. był świadkiem chrztu Szymona Wincentego Tokarzewskiego.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 1, sygn. 23, akt urodzenia nr 219.

„Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych z roku 1824”, s. 172.

Popis publiczny uczniów Szkoły Wojewódzkiej Zamoyskiej w Szczebrzeszynie, lipiec 1825 r., Warszawa 1825, s. 5.

Jan Pruski (XVIII/XIX w.)

W 1811 r. był nauczycielem w gimnazjum w Zamościu, następnie został powołany do nauczania w szkole w Szczebrzeszynie. Uczył języków: łacińskiego i polskiego, oraz arytmetyki. Po przepracowaniu roku powrócił do Zamościa, gdzie podjął pracę ekonoma lazaretowego. Brak bliższych danych biograficznych o tym nauczycielu.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Zamość 1927, s. 18.

Franciszek Kowalski (1799-1862)

Franciszek Kowalski urodził się w miejscowości Powłocz koło Berdyczowa na Ukrainie, w rodzinie zubożałej szlachty. W latach 1810-1818 uczył się w gimnazjum w Winnicach, następnie, w latach 1819-1823 – w liceum w Krzemieńcu. W 1824 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował jako guwerner.

W 1829 r. Kowalski przyjechał do Szczebrzeszyna, gdzie objął posadę nauczyciela języka polskiego i literatury w Szkole Wojewódzkiej im. Zamoyskich. Po wybuchu powstania listopadowego wstąpił do wojska. Oprócz Franciszka Kowalskiego do wojska wstąpili także nauczyciele Adam Skirmunt i Jan Nepomucen Nielepiec. Wkrótce do nauczycieli dołączyło kilkunastu starszych uczniów.

Podczas oblężenia Zamościa Franciszek Kowalski był podporucznikiem, dowódcą plutonu w szwadronie kpt. Michała Gołębiowskiego. Po poddaniu się twierdzy, do września 1832 r. przebywał w niewoli we Włodzimierzu Wołyńskim, Żytomierzu i Kamieńcu Podolskim. We wspomnieniach opisał okrucieństwo Moskali w postępowaniu z jeńcami.

Nie powrócił już do Szczepieszyna. Przeniósł się do Galicji, gdzie pracował jako guwerner. Od 1849 r. był archiwistą Potockich w Tulczynie. W 1862 r. wyjechał na kurację do Kijowa, gdzie zmarł.

Franciszek Kowalski był poetą i pamiętnikarzem. Tłumaczył dzieła Jean-Baptiste'a Poquelina Moliera. W 1852 r. wydał pamiętniki. Napisał również wspomnienia o Adamie Mickiewiczu. Jest autorem słów do wielu piosenek, w tym popularnej jeszcze podczas I wojny światowej, śpiewanej w Legionach Polskich:

*Tam na błoniu błyszczą kwiecie,
Stoi ułan na wedecie,
A dziewczyna jak malina,
Niesie koszyk róż [...].*

Źródła:

J. Feduszka, *Wspomnienia Franciszka Kowalskiego z obrony Zamościa w 1831 roku*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” nr 1/2016, s. 16-19.

Teofil Szymon Borzęcki (1800-1887)

Teofil Borzęcki urodził się w miejscowości Borów koło Krasnegostawu, jako syn Wojciecha i Brygidy z Sadowskich. Po ukończeniu nauki w Gimnazjum im. Zamoyskich w Szczepieszynie objął stanowisko nauczyciela w tej placówce. Przez dwa lata (1822-1824) uczył przedmiotów filologicznych. Następnie, uzyskawszy zwolnienie, wyjechał do Warszawy na studia filologiczne na Uniwersytecie Warszawskim. W 1828 r. rozpoczął pracę jako nauczyciel w szkołach wydziałowych w Warszawie. Dzięki pozytywnym opiniom przełożonych został zwolniony ze służby po upadku powstania listopadowego. Od 1833 r. pracował jako nauczyciel w szkole obwodowej przy ul. Długiej w Warszawie. Po czterech latach wstąpił na tzw. kursy dodatkowe. W 1838 r. złożył egzamin na nauczyciela przedmiotów technicznych. Następnie uczył przedmiotów przyrodniczych i filologicznych kolejno w gimnazjum w Kielcach (1838-1840), szkole obwodowej w Sandomierzu (1840-1849), Wyższej Szkole Realnej w Kielcach (1849-1862) i gimnazjum w Kielcach (1862-1866). W 1862 r. wydał książkę *Treść logiki popularnej poprzedzonej krótkim wykładem psychologii*, będącą podręcznikiem dla słuchaczy Kursów Przygotowawczych do Szkoły Głównej. Praca była oparta na dziełach eklektyków francuskich. Zmarł w Warszawie.

Źródła:

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, *Akty uroczyste zakończenia roku szkolnego w Gimnazjum im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie w latach 1834, 1837, 1844, 1847.*

Akta Gimnazjum Zamoyskich w Szczebrzeszynie, nr ks. 10, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków 1936, s. 363-364.

Akta Komitetu Egzaminacyjnego, nr 21, vol. I, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków 1936, s. 363-364.

Gustaw Adolf Jellachich (1800-?)

Gustaw Jellachich wywodził się z serbskiej szlachty, przybyłej do Rosji i osiadłej w Inflantach, według niektórych źródeł w guberni petersburskiej. Był wyznania rzymskokatolickiego. Po otrzymaniu początkowej nauki w domu (w niektórych dokumentach widniała informacja, że studiował na uniwersytecie w Dorpacie) wstąpił do wojska jako junkier. Brał udział w kampanii tureckiej i w stłumieniu powstania listopadowego. W trakcie walk z Polakami wyróżnił się podczas oblężenia twierdzy Zamość, za co został udekorowany Medalem św. Anny IV klasy. Na własne życzenie w lipcu 1836 r. został zwolniony ze służby wojskowej w stopniu sztabskapitana. W 1837 r. pełnił funkcję młodszego nauczyciela języka rosyjskiego w gimnazjum w Szczebrzeszynie. W 1839 r. został oceniony jako słabo przygotowany do prowadzenia zajęć z tego przedmiotu. Oprócz języka rosyjskiego uczył także języka słowiańskiego (w latach 1837-1846).

W lipcu 1846 r. zrezygnował z pracy nauczyciela w Szczebrzeszynie, po czym powrócił do zawodu, jako nauczyciel języka rosyjskiego w szkole powiatowej w Końskich. Mimo że była to placówka niższego szczebla, nie radził sobie z obowiązkami. Wizytujący tę szkołę w 1852 r. Józef Korzeniowski zauważył, że posługiwał się książką przeznaczoną dla szkół elementarnych. W lecie tego roku poruszył społeczeństwo swoim zachowaniem. Otóż, jak donosił kuratorowi gubernator radomski pismem z 28 lipca, Żydzi zamieszkujący w Końskich pojмали o północy i dostarczyli do magistratu Jellachicha, który biegł po ulicach miasteczka przebrany w strój kobiecy. Takie zachowanie kilkakrotnie powtarzało się już wcześniej. Podczas śledztwa przeprowadzonego przez burmistrza Jellachich zeznał, że po śmierci swojej żony Zofii (zmarła 1 lipca w wieku 36 lat; Jellachich miał wówczas 52 lata) *dotknięty był cierpieniem* i nie pamiętał, dlaczego się przebierał w stroje kobiece. Gubernator proponował przeniesienie Jellachicha do szkoły w innej miejscowości. Jednak do

sprawy wmieszał się namiestnik Królestwa, Paskiewicz, który rozkazał zwolnić pedagoga ze służby z *powodu słabości zdrowia*.

Zapewne z powodu braku nauczycieli – Rosjan Jellachich po roku ponownie został zatrudniony w szkole powiatowej realnej w Płocku, a następnie we Włocławku, gdzie nie tylko pracował do roku 1862, ale i ponownie się ożenił. Opinia o nim, zawarta w omawianym dokumencie, głosiła, że miał słabe zdrowie, wręcz ulegał pomieszanemu zmysłom, przez co był okresowo zwalniany z obowiązków nauczycielskich,

W latach 30. i 40. był żonaty z Józefiną z Nejmanów. W Szczebrzeszynie urodziło się im dwoje dzieci: syn Jan Piotr w 1839 r. i córka Bronisława Aleksandra w 1841 r.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 97, akt urodzenia nr 187.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 99, akt urodzenia nr 218.

Popis szkoły w Szczebrzeszynie z 1844 r., Warszawa 1844, s. 4.

Literatura:

A. Massalski, *Tajny raport Pawła Muchanowa dla ministra Aawrama Sergiejewicza Norowa z 1856 roku. Przyczynek do dziejów oświaty polskiej w okresie międzypowstaniowym*, „Przegląd Historyczny” nr 3, 1989, s. 407-425.

Ksawery Pasiutewicz (1800-1863)

Ksawery Pasiutewicz urodził się w miejscowości Manikowce (Meżyrów) w guberni podolskiej. (W akcie ślubu Pasiutewicz podaje Manikowce, w metryce jego zgonu widnieje Możyrów.)

Pasiutewicz nauki pobierał w liceum w Krzemieńcu, następnie uczył tam matematyki, geografii fizycznej, geometrii terenowej i fizyki. W 1825 r. przybył do Szczebrzeszyna. W 1827 r. napisał rozprawę z dziedziny matematyki zatytułowaną *Kilka twierdzeń jeometrii elementarnej*. Następnie uzyskał tytuł doktora matematyki. W Szczebrzeszynie uczył matematyki, prawdopodobnie do 1851 r. Pełnił też funkcję rektora. Bibliotecę szkolnej podarował kilka cennych dzieł. Dbał szczególnie o zbiór ksiąg z dziedziny matematyki.

Pierwsza żona Pasiutewicza, Joanna Zienkowska (1809-1839) była siostrą rektora szkoły Jana Zienkowskiego. W Szczebrzeszynie Pasiutewiczom urodziło się pięcioro dzieci. Córka Wiktoria (ur. w 1828 r.) poślubiła kolegę ojca, nauczyciela języka rosyjskiego – Rosjanina Bazylego

Buszmakina. Syn Xawery (1834-1887) ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Kijowskim. Był lekarzem w Puławach.

Po śmierci żony Ksawery Patusiewicz ożenił się z wdową Joanną Janicką (zm. w 1846 r.).

Ksawery Pasiutewicz zmarł we Włostowicach koło Puław, gdzie prawdopodobnie był nauczycielem w Instytucie Wychowania Panien, który funkcjonował w latach 1842-1862. Instytut ten był żeńską szkołą średnią o antypolskim i rusyfikacyjnym charakterze.

Na cmentarzu we Włostowicach znajduje się otoczony żelazną balustradą nagrobek syna Xawerego. Widnieją na nim także tablice inskrypcyjne innych z rodu, m.in. żony Xawerego juniora – Róży. Pomnik wygląda na kopię. Mógł powstać po 1925 r., gdy zmarła żona Xawerego juniora. Przypuszczalnie kryje także prochy Ksawerego Pasiutewicza seniora.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 98, akt małżeństwa nr 48.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej we Włostowicach*, ser. 2.4, sygn. 79, akt zgonu nr 6.

Erazm Szajewski (1800-1842)

Erazm Szajewski urodził się w Królestwie Polskim, w rodzinie szlacheckiej. Uczył się w jednej ze szkół powiatowych w guberni wołyńskiej. Miał stopień kapitana Wojsk Polskich. Brał udział w powstaniu listopadowym w stopniu porucznika. Jako młodszy nauczyciel w latach 1836–1839 uczył w Szczebrzeszynie języka rosyjskiego. Był też tłumaczem w kancelarii generał-policmajstra Warszawy. W raporcie Muchanowa z 1856 r. oceniony został jako dobry nauczyciel, ale według uwag inspektorów był miernym nauczycielem.

Był żonaty z Anielą ze Zwolińskich. W Szczebrzeszynie urodziło się im dwóch synów: Antoni Bolesław Wojciech (1838-?) i Stanisław Adolf (1839-?).

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 96, akt urodzenia nr 208.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 97, akt urodzenia nr 177.

Literatura:

„Dziennik Powszechny Krajowy” nr 130, s. 2, z dnia 12 maja 1831.

A. Massalski, *Tajny raport Pawła Muchanowa dla ministra Aawrama Sergiejewicza Norowa z 1856 r. Przyczynek do dziejów oświaty polskiej w okresie międzypowstaniowym*, „Przegląd Historyczny” nr 3, 1989, s. 407-425.

Popis szkolny 1837, Warszawa 1837, s. 5.

Popis szkolny 1837, Warszawa 1838, s. 6.

Filip Zabawski (1800-?)

Filip Zabawski początkowo był nauczycielem w Instytucie Jezuitów w Żurominie koło Płocka. Wykładał algebrę, geometrię, rysunek i język polski. Wiadomo, że w tym czasie był radcą honorowym. Około 1825 r. przybył do Szczepieszyna. Uczył łaciny, statystyki powszechnej i śpiewu kościelnego. Był również inspektorem. Pracował do zamknięcia szkoły w 1852 r. Był jednym z najdłużej pracujących profesorów tej placówki – pracował w niej 27 lat. Rok po zamknięciu szkoły otrzymał posesję w nowo powstającej szkole w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie pracował jeszcze w 1860 r.

Był żonaty z Marianną z Kochowiczów, z którą miał troje dzieci. W 1829 r. urodziła im się w Szczepieszynie córka Karolina. Wiadomo, że w 1850 r. wyszła za mąż za byłego ucznia szczepieszynskiej szkoły Kwiryna Przeorskiego. Druga córka, urodzona w 1826 r., zmarła rok później. Nic nie wiadomo o urodzonym w 1830 r. synu Oktawianie.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczepieszynie (1811-1852)*, Szczepieszyn 1927, s. 77.

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

Programmat aktu uroczystości zakończenia biegu nauki w Szkole im. Zamoyskich w Szczepieszynie w latach 1837, 1844 i 1847, Warszawa 1844.

„Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych z roku 1824”, s. 172.

Karol Skowroński (1801-1863)

Karol Skowroński pochodził z rodziny szlacheckiej, był synem dziedzica wsi Gąsiora Piotra Pawła i Franciszki z Domańskich Skowrońskich. W lipcu 1822 r. zdał maturę w szkole wojewódzkiej w Łukowie. We wrześniu tego roku rozpoczął pracę w szkole wojewódzkiej w Kaliszu na stanowisku pomocnika nauczyciela. W sierpniu 1823 r. rozpoczął pracę w szkole wojewódzkiej w Kielcach, natomiast w 1824 r. otrzymał skierowanie na studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Równolegle, na koszt rządu, podnosił swoje kwalifikacje nauczy-

cielskie jako słuchacz Instytutu Pedagogicznego. Dzięki temu znalazł się w grupie uprzywilejowanych pedagogów, którzy zyskali pierwszeństwo zatrudnienia w szkolnictwie państwowym. Ponadto odbył trzyletnie studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. 11 lipca 1827 r. uzyskał dyplom magistra filozofii.

Od września 1827 r. był nauczycielem matematyki i fizyki w szkole obwodowej w Opolu (Lubelskim). Autor pracy *Wykład syntetyczny linii epicykloidalnych*.

W 1832 r. został mianowany profesorem szkoły wojewódzkiej w Lublinie, gdzie prowadził zajęcia m.in. z prawa. Po konflikcie z dyrektorem gimnazjum lubelskiego, w 1836 r. został dyscyplinarnie zwolniony. W styczniu 1837 r. rozpoczął pracę w szkole w Szczebrzeszynie jako nauczyciel matematyki. Uczył tutaj w roku szkolnym 1837/1838, następnie poprosił o przeniesienie. Zasugerował pracę w szkolnictwie w Warszawie lub – z racji wykształcenia – w sądownictwie. Ostatecznie przeprowadził się do Pułtuska, gdzie pracował jako nauczyciel literatury i języka polskiego w Szkole Powiatowej Ogólnej. Był także patronem (adwokatem) przy Trybunale Cywilnym w Płocku. Zmarł w 1863 r. w Pułtusku.

W 1827 r. poślubił Bogumiłę z Lewczyńskich. W latach 30. XIX w., gdy małżonkowie mieszkali w Lublinie, urodził się im syn Antoni.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Łukowie*, ser. 2.4, sygn. 48, akt ślubu nr 72.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie*, ser. 2.4, sygn. 13, akt urodzenia nr 285.

Literatura:

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław 1977, s. 199.

A. Massalski, *Nauczyciele szkół średnich rządowych męskich w Królestwie Polskim 1833-1862. Słownik biograficzny*, Kielce – Warszawa 2007, s. 383-384.

Józef Żochowski (1801-1851)

Józef Żochowski urodził się w Żochach na Podlasiu, w rodzinie szlacheckiej. Nauki pobierał początkowo w Węgrowie i tam też przebywał w zgromadzeniu księży bartoszków (komunistów). Następnie wstąpił do zakonu pijarów i od 1823 r. pracował w Szkole Wydziałowej Ojców Pijarów w Wieluniu. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1826 r. zrezygnował

ze stanu duchownego i przeniósł się na dwa wydziały świeckie uczelni: Wydział Filozoficzny oraz Wydział Prawa i Administracji.

W 1827 r. uzyskał dyplom magistra filozofii, a rok później magistra administracji. Po zakończeniu studiów pracował jako nauczyciel historii, języków obcych i nauk przyrodniczych w szkołach wojewódzkich w Radomiu, Łukowie i Warszawie. W 1831 r. ochotniczo przystąpił do powstania listopadowego. Po klęsce zrywu miał trudności z uzyskaniem posady.

Przyjechał do Szczepieszyna w 1836 r. i rozpoczął pracę jako nauczyciel. Uczył fizyki, mineralogii i zoologii. W 1840 r. zrezygnował z posady nauczyciela i wyjechał do Warszawy, gdzie próbował uruchomić fabrykę narzędzi rolniczych. Na przełomie 1841 i 1842 r. wydał dwutomowy podręcznik z fizyki. W 1845 r. wydał w Warszawie dzieło *Filozofia serca, czyli mądrość praktyczna*. Jest autorem kilku artykułów opublikowanych na łamach gazet warszawskich (pisał m.in. o potrzebie zastąpienia siły parowej w lokomotywach siłą elektromagnetyczną). Opracował kilka projektów i wynalazków.

W rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja w 1846 r. wygłosił z nagrobka Stanisława Małachowskiego w katedrze św. Jana w Warszawie mowę patriotyczną, wzywając do niesienia pomocy powstańcom w Wielkopolsce. Następnie, 8 maja, został aresztowany przez władze carskie i uwięziony w cytadeli warszawskiej. Wyrokiem sądu wojskowego został skazany na karę śmierci, zamienioną na 10 lat ciężkich robót na Syberii. Wyrok odbywał początkowo w Ust-Kamienogorsku, następnie w Omsku, gdzie spotkał się z zesłanymi uczniami ze szkoły w Szczepieszynie, m.in. urodzonym w Bodaczowie Szymonem Tokarzewskim. Zmarł w 1851 r. w następstwie obrażeń poniesionych podczas chłosty, którą otrzymał za brak szacunku dla rosyjskiego oficera.

Literatura:

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831*, Wrocław – Kraków – Gdańsk 1977, s. 453.

A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku*, Warszawa – Poznań 2000, s. 403-404.

Józef Possart (1802 – ok. 1862)

Józef Possart, właściwie Charles Joseph Possart, był z pochodzenia Szwajcarem. Dzięki poparciu szwajcarskich i francuskich kolegów nauczycieli, zamieszkałych w Warszawie, mógł objąć posadę nauczyciela w Szczepieszynie.

brzeszynie. Pracował tu od 19 lutego 1841 r. do 1852 r. jako nauczyciel języka francuskiego. Prowadził stancję dla uczniów, przez co popadł w kłopoty finansowe.

W 1842 r. wyjechał do Warszawy i poślubił tu nieznaną z nazwiska Ludwikę szwajcarskiego pochodzenia. W formularzach podawał, że żona jego pochodzi z *cudzoziemców*.

W 1852 r. został mianowany nauczycielem języka francuskiego w gimnazjum w Pińczowie. W 1853 r. został przeniesiony na stanowisko nauczyciela języka francuskiego w Gimnazjum Realnym w Warszawie.

Był rekordzistą w przenoszeniu się ze szkoły do szkoły – robił to pięciokrotnie.

Źródła:

APL, *Archiwum Ordynacji Zamojskiej ze Zwierzyńca*, ser. 4.2.1, sygn. 4838: *Akta osobowe Józefa Possarta [nauczyciela Gimnazjum w Szczebrzeszynie]*.

Literatura:

A. Kaproń, *Szwajcarzy na Lubelszczyźnie w latach 1815-1914*, Szczecin 2009, s. 29 i 90.

A. Massalski, *Nauczyciele języka francuskiego męskich szkół średnich rządowych Królestwa Polskiego w latach 1833-1862*, „*Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*” nr 14, 2003, s. 58, 74, 76.

Mikołaj Winogradow (1802 – po 1852)

Mikołaj Winogradow urodził się w guberni riazańskej, był synem prawosławnego duchownego. Uczył się w Seminarium Nauczycieli Parafialnych w Witebsku. Po jego ukończeniu w 1835 r. objął stanowisko nauczyciela szkoły elementarnej w Szczuczynie.

W roku 1840 na własną prośbę został mianowany nauczycielem języka rosyjskiego w Królestwie Polskim. Przedmiotu tego zaczął nauczać w marcu 1841 r. w szkole powiatowej w Pińczowie. Wkrótce jednak, z powodu nieodpowiedniego zachowania, m.in. nadużywania alkoholu, został zwolniony z pracy. W październiku 1845 r. rozpoczął pracę w Gimnazjum w Szczebrzeszynie. Uczył tutaj języka rosyjskiego do 1852 r., gdy zamknięto placówkę.

Literatura:

A. Massalski, *Tajny raport Pawła Muchanowa dla ministra Aawrama Sergiejewicza Norowa z 1856 r. Przyczynek do dziejów oświaty polskiej w okresie międzypowstaniowym*, „*Przegląd Historyczny*” nr 3, 1989, s. 413-414.

Stanisław Kiewlicz (1803-1879)

Stanisław Kiewlicz urodził się 3 marca 1803 r. w Szweksznie na Żmudzi, w rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Słucku. W latach 1820-1824 studiował na Wydziale Literatury i Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. Brał aktywny udział w życiu filaretów, jednak gdy w latach 1823-1824 rozpoczął się proces filomatów i filaretów, zabiegał o możliwość opuszczenia Wilna. Być może dlatego jego imię i nazwisko nie widnieje w spisie filaretów.

Jego zdolności lingwistyczne dostrzegł Joachim Lelewel. Uformował go jako patriotę i pedagoga, osobiście zasugerował pracę w gimnazjum Zamoyskich w Szczepieszynie. Kiewlicz pracował w tej szkole w latach 1825-1848. Z pasją prowadził zajęcia z greki i łaciny. Przejawiał niezwykłą łatwość wymowy. Miał elegancki sposób bycia, był uprzejmy wobec uczniów. Na własny koszt sprowadzał do szkoły książki i periodyki. Wiele spośród nich otrzymał od swego mistrza – Lelewela. Te cechy przysporzyły mu uznania i sympatii młodzieży. Nauczyciele, zwłaszcza ci z dłuższą praktyką, dostrzegali w nim konkurenta.

Kiewlicz w następujący sposób opisywał Szczepieszyn: *Miasteczko, a raczej wieś, nikt w nim nie mieszka z obywatelów, sami Żydzi i włościanie. Szkoły za miasteczkiem składają się z 5 gmachów o dwu lub trzech piętrach. Biblioteka łachmanami napętniona, nic z nowych rzeczy, a stare niewiele warte. Uczniowie nic nie umieją po łacinie, tym bardziej po grecku, ani ksiąg, które nieodbicie są potrzebne, nie mają i zmusić ich do nabycia niepodobna, gorzej tu, jak w klasztorze... Ledwie, że nie żałuję żem się tu pośpieszył.*

Ponadto stwierdził, że w młodszych klasach uczniowie są źle uczeni i z brakami w wiedzy są przepuszczani do kolejnych klas. Taką opinię wyrażał publicznie, co spotkało się z niechęcią jego kolegi – nauczyciela Teodozego Sierocińskiego, absolwenta liceum w Krzemieńcu, który mógł się pochwalić osiągnięciami w pracach teoretycznych swoich uczniów, ale osiągniętymi kosztem pracy z wychowankami. W literaturze można również przeczytać informację, że ks. Marcin Gosiewski, chcąc zatrzymać Stanisława Kiewlicza w szkole, wyswatał go (bracia przyszłej małżonki byli uczniami szkoły w Szczepieszynie).

Od 1841 r. Kiewlicz był inspektorem szkoły oraz prowadził zajęcia z języka polskiego na pensji żeńskiej Rederów. Od 1 sierpnia 1847 r., przez około 15 miesięcy, sprawował funkcję dyrektora gimnazjum w Szczepieszynie, obejmując ją po chorym Stanisławie Godziszewskim. Niewykluczone, że wpływ na jego stan zdrowia miały wydarzenia 1847 r., kiedy rektorem szkoły został lojalista Piotr Romanowski. Restrykcje ze

strony władz carskich nie ominęły także Stanisława Kiewlicza. W 1848 r. usunięto go ze stanowiska inspektora oświaty.

Uczniowie wspominali go jako erudyte, dobrego i uczciwego, uprzejmego i łagodnego. Słynął z płynnej deklamacji i zajmujących wykładów. „Wyrugowany” przez zaborcę z macierzystej szkoły, przeniósł się do Warszawy. Zajmował się tam wychowaniem synów Andrzeja Zamoyskiego. Został mianowany dyrektorem Instytutu Szlacheckiego. Zajmował się kompletowaniem biblioteki tej instytucji. Do II wojny światowej w kościele parafialnym w Szczepieszynie znajdowała się tablica z napisem tej treści: *Ś.P. Stanisław Kiewlicz, Kandydat Filozofii Uniwersytetu Wileńskiego, nauczyciel i inspektor szkół szczepieszyńskich im. Zamoyskich od roku 1825 do 1848. Urodzony na Żmudzi 3 marca 1803 r., zmarł w Warszawie 16 marca 1879 r.* Tablica została zniszczona przez Niemców.

Kiewlicz przepracował w szczepieszyńskiej szkole 23 lata. Był jednym z najdłużej pracujących nauczycieli tej placówki.

W 1829 r. Stanisław Kiewlicz wstąpił w związek małżeński z Zofią Herniczek z Puław, córką oficjalistów. Jej rodzice, dysponując większym majątkiem, przyjęli w dzierżawę wieś Naklik w ówczesnym powiecie biłgorajskim i tutaj się przeprowadzili. Ślub Stanisława Kiewlicza i Zofii Herniczek odbył się w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Kraśniku. Po ślubie małżonkowie zamieszkali w Brodach koło Szczepieszyna. Tutaj dzierżawili folwark Ordynacji Zamojskiej. W Szczepieszynie Kiewliczom urodziły się trzy córki (w latach 1830, 1837 i 1839) oraz syn (1833).

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 88, akt urodzenia nr 120.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 91, akt urodzenia nr 137.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 95, akt urodzenia nr 247.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 97, akt urodzenia nr 40.

Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Kraśniku, akt ślubu nr 1/1829.

Literatura:

M. Adrianek, *Związki przyjaźni Stanisława Kiewlicza z Joachimem Lelewelem w świetle zachowanej korespondencji*, „Folia Bibliologia” 1995, t. 40/41 (1992/1993), s. 33.

R. Smoter-Grzeszkiewicz, L. Balicki, *Szkoła Wojewódzka w Szczepieszynie (1819-1931)*, Szczepieszyn 2012, s. 4.

Andrzej (Jędrzej) Famulski (1804-1851)

Andrzej Framulski urodził się w Bogdanowie Piotrowskim w rodzinie mieszczańskiej. Syn Antoniego, uczęszczał do Szkoły Wojewódzkiej Księży Pijarów w Piotrkowie, a także do Seminarium Duchownego Księży Pijarów. W latach 1823-1826 studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1825-1827 pracował w Szkole Wojewódzkiej Księży Pijarów w Warszawie, a następnie, w latach 1827-1830, w Szkole Wojewódzkiej Księży Pijarów w Łukowie. Uczył też w Szkole Wojewódzkiej Księży Pijarów w Piotrkowie, Gimnazjum w Sejnach, Szkole Obwodowej w Warszawie i Gimnazjum Gubernialnym w Warszawie. Po sekularyzacji w latach 1837-1848 uczył w Gimnazjum w Piotrkowie, a następnie w latach 1848-1851 w Gimnazjum w Szczebrzeszynie oraz w Szkole Realnej w Szczebrzeszynie. W szczebrzeszyńskim gimnazjum uczył historii i pełnił funkcję inspektora szkoły. Prawdopodobnie brał udział w powstaniu listopadowym.

Jego małżonką była Paulina z Hulwińskich. Około 1846 r. urodził im się syn Władysław (zmarł w 1850 r. w Szczebrzeszynie). W tym samym roku w Szczebrzeszynie urodziła się im córka Bronisława Franciszka.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 108, akt urodzenia nr 325, akt zgonu nr 76.

Literatura:

A. Massalski, *Nauczyciele szkół średnich rządowych męskich w Królestwie Polskim 1833-1862. Słownik biograficzny*, Kielce – Warszawa 2007, s. 383-384.

Fortunat Albin Janiszewski (1804-1848)

Fortunat Janiszewski urodził się w Perejmie w guberni podolskiej. Pochodził z rodziny szlacheckiej. W 1828 r. otrzymał stopień magistra filozofii (sekcja fizyczna) na Uniwersytecie Warszawskim. Początkowo był nauczycielem w szkole w Piotrkowie Trybunalskim. W Szkole Wojewódzkiej w Szczebrzeszynie rozpoczął pracę prawdopodobnie w roku 1836 i uczył tutaj do śmierci w 1848 r. Prowadził zajęcia z języka polskiego, fizyki, technologii i gospodarstwa wiejskiego. Ponadto zarządzał biblioteką szkolną. Współpracował z pismem „Sławianin” o charakterze popularyzatorskim, zawierającym teksty ukierunkowane na rozwój krajowego przemysłu.

Przed 1837 r. wstąpił w związek małżeński z Wiktorią z Jastrzębskich (1811-1862). W Szczebrzeszynie urodziło się czworo dzieci: Jan Al-

bert (1837-?), Fortunat Walezy (1840-1841), Zygmunt (1845-?) i Wiktoria Józefa Julianna (1843-?).

Fortunat Albin był zaprzyjaźniony z rodziną lekarza Alfonsa Brandta. Asystował przy chrzcie jego dzieci, m.in. syna Józefa, późniejszego malarza batalisty.

Zmarł w Szczepreszynie i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Zachował się jego nagrobek z napisem: *Tu spoczywa z trojgiem swoich dzieci, Fortunat Janiszewski magister filozofii, Profesor Gimnazjum Szczepreskiego. Zginął zbyt wcześnie, dla Rodziny Przyjaciół i Uczniów pozostawił w ciężkim żalu żonę i dwoje dzieci. Urodził się 1804 roku. Umarł 6 marca 1848 roku Pokój Jego Cieniom.* „Kurier Warszawski” z 3 maja 1848 r. donosił: *S. p. Fortunat Janiszewski, Profesor nauk przyrodzonych w Gimnazjum Imienia Zamoyskich w Szczepreszynie, rozstał się z tym światem. Onegdaj w m. Piotrkowie, przeniósł się do wieczności.*

Wdowa po Fortunacie Janiszewskim opuściła Szczepreszyn i przenieśli się do Lublina. Zmarła w 1862 r. w Wólce Kamiennej k. Siedlec, wsi, której posesorem był jeden z jej synów.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepreszynie*, ser. 2.4, sygn. 106, akt zgonu nr 49.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie*, ser. 2.4, sygn. 45, akt zgonu nr 471.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 6.

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Warszawa 1977 (lista alfabetyczna studentów UW sporządzona na podstawie tej książki), źródło internetowe: http://www.sejm-wielki.pl/studenci_UW.php, [dostęp: 20.02.2019].

Jan Nepomucen Nielepiec (1804-1883)

Urodził się w 1804 r. w Sędziszowie. Uczył się w Szkole Wojewódzkiej w Kielcach, następnie, w latach 1825-1830, studiował na Wydziale Nauk i Sztuk Pięknych na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1836-1852 pracował w Gimnazjum im. Zamoyskich w Szczepreszynie. Uczył języka łacińskiego, języka greckiego i literatury polskiej. Prowadził także bibliotekę szkolną. Z racji obszernej wiedzy z dziedziny literatury był zatrudniany przez Sąd Pokoju w Zamościu do wyceny książek podczas sporządzania przez rejentów inwentarzy.

Po likwidacji szczebrzeszyńskiej szkoły w 1852 r. został mianowany nauczycielem w Szkole Powiatowej w Siedlcach. Pracował tutaj do 1862 r., po czym przeniósł się do szkoły w Pińczowie. Uczestniczył w powstaniu listopadowym. Był członkiem Towarzystwa Patriotycznego. Zmarł w Lublinie.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

J. Makara, *Spis inwentarza po zmarłym weterynarzu w Michalowie Fridrich Ihne*, „Archiwariusz Zamojski” 2014, s. 156.

B. Piotrowska, *I Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Kielcach. Bibliografia*, Kielce 2010, s. 198-199.

Ignacy Lojola Richter (1804-1844)

Ignacy Lojola Richter urodził się we Lwowie, w rodzinie cześnika czerlichowskiego. Początkowo kształcił się w gimnazjum w Zamościu, a potem w Szkole Wojewódzkiej w Szczebrzeszynie. Pracę w zawodzie nauczyciela rozpoczął już w wieku 17 lat, w szkole, której był absolwentem. W latach 1820-1822 nauczał języka polskiego i łacińskiego. Po podjęciu decyzji o dokończeniu wyjechał ze Szczebrzeszyna do Warszawy. Tutaj rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Sztuk Pięknych i Teologii. Po uzyskaniu tytułu magistra przez sześć lat pracował w Szkole Wydziałowej Dominikanów w Warszawie.

Wyniki swoich badań publikował w formie artykułów. Jest autorem tekstu *Wiadomość historyczna o kościele i klasztorze OO. Dominikanów Warszawskich*. W 1843 r. napisał rozprawę *Trzecie stulecie sławy Mikołaja Kopernika*. W „Kurierze Warszawskim” (nr 135 z 1846 r.) można przeczytać: *Przed kilku laty, kiedy cudzoziemcy chcieli sobie przywłaszczyć Kopernika, w obronie praw ogólnych całego szczepu Słowian, a szczególnie polskiego, stanęło kilku uczonych, u nas Adryan Krzyżanowski i Ignacy Lojola Richter, którzy niewątpliwym sposobem ustanowili przekonanie, że Kopernik nie był Niemcem ale naszym rodakiem*.

Pod koniec życia Richter zbierał materiały do historii Akademii Zamojskiej. Nie zostały one jednak opublikowane z powodu jego nagłej śmierci. Ostatnie lata życia pracował jako bibliotekarz księgozbioru Ordynacji Zamojskiej w Warszawie. Zmarł w Warszawie 26 listopada 1844 r. Był ewangelikiem.

Literatura:

„Biblioteka Warszawska”, t. 1, s. 156 i 157.

Klemens Sajkiewicz (1804-1876)

Klemens Sajkiewicz był synem greckokatolickiego duchownego. Studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. ukończył również tamtejszy Wydział Prawa i uzyskał stopień magistra w 1830 r.

W gimnazjum szczebrzeszyńskim pracował w latach 1837-1841, wykładał prawo w klasach VI i VIII. Był nauczycielem dojeżdżającym – mieszkał w Zwierzyńcu, gdzie był zatrudniony jako sekretarz administracji Ordynacji Zamojskiej. W 1841 r. został zwolniony z nauczania w szkole z powodu zniesienia nauki prawa w gimnazjach.

Ożeniony z Ludwiką z Cyprysińskich (1816-1870). W czasie gdy pracował w szkole, urodziło mu się (w Zwierzyńcu) dwoje dzieci: Antoni Klemens i Ludwik Kajetan.

Po zakończeniu pracy w administracji Ordynacji Zamojskiej był patronem Trybunału Lubelskiego. Zmarł w Lublinie. Tak wspominał go po latach, kiedy był studentem w Warszawie, szczebrzeszyński lekarz Kazimierz Łukaszewicz: *Klemens Sajkiewicz, korepetytor w domu doktora Brawackiego, oryginała warszawskiego. Był to doktor znakomity w swej sztuce, jeździł śmiesznym wolancikiem do chorych, zawsze z kpinami. Synów jego kształcił Klemens Sajkiewicz, szalawiła także, ubogi potrzebny, ale sprytny. Osobom chorym nie znającym doktora Brawackiego, udzielał pomocy lekarskiej, zapisywał lekarstwa a nawet i w mieście podejmował się leczyć nie znając ani krzty sztuki lekarskiej [...].*

Zygmunt Klukowski na podstawie pamiętników Łukaszewicza ocenia jego samego, Sajkiewicza i trzech szwagrów Sajkiewicza – Cyprysińskich, jako ludzi o niskim poziomie etycznym i braku jakiegokolwiek ideowości.

Jeden ze szwagrów Sajkiewicza, Antoni Cyprysiński był w latach 1830-1845 pełnomocnikiem ordynata Zamojskiego.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 95, akt urodzenia nr 172.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 97, akt urodzenia nr 174.

Literatura:

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław 1977, s. 196.

Z. Klukowski, *Wspomnienia starego lekarza o czasach Powstania Listopadowego (1825-1835)*, Zamość 1927, s. 16-17.

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

Jan Jeleniew (1807 – po 1862)

Właściwie nazywał się Iwan Jeleniew. Urodził się w guberni smoleńskiej, w rodzinie prawosławnego duchownego. Nauki pobierał w prawosławnym seminarium duchownym w Smoleńsku. W latach 1830–1835 uczył w szkole w Smoleńsku, kształcącej urzędników państwowych. Po przyjeździe w 1835 r. do Królestwa Polskiego rozpoczął pracę jako nauczyciel języka rosyjskiego w gimnazjum w Łukowie. Po zamknięciu szkoły łukowskiej w 1844 r. znalazł pracę na stanowisku nauczyciela języka rosyjskiego w gimnazjum gubernialnym w Warszawie. W 1849 r. został przeniesiony na stanowisko nauczyciela do gimnazjum w Szczepieszynie. Uczył tutaj przez kilka miesięcy języka rosyjskiego. Jeszcze w tym samym roku wyjechał do Kielc i rozpoczął pracę w szkole wyższej realnej, również jako nauczyciel języka rosyjskiego. Ponadto w zastępstwie uczył religii prawosławnej.

Przez kilka lat pracował w szkołach w Pułtusku i Siedlcach. Jeleniew z czasem uległ polonizacji (m.in. dlatego, że jego żona była wyznania rzymskokatolickiego).

Literatura:

A. Massalski, *Tajny raport Pawła Muchanowa dla ministra Aawrama Sergiejewicza Norowa z 1856 r. Przyczynek do dziejów oświaty polskiej w okresie międzypowstaniowym*, „Przegląd Historyczny” nr 3, 1989, s. 417.

Ferdynand Reder (1809-1869)

Ferdynand Reder urodził się w Obergänserndorf pod Wiedniem, jako syn Józefa i Anny z Aurów Federów. W 1827 r. ukończył Szkołę św. Anny w Wiedniu (w placówce kształcono przyszłych pedagogów i guwernerów). Następnie przybył do Królestwa Polskiego. Pierwszą pracę jako guwerner otrzymał na Zamojszczyźnie, we dworze w Terebiniu, który był w tym czasie w posiadaniu rodziny Bormanów. Tu poznał swoją przyszłą żonę, Teofilę Jaszczółt (1809-1862, ur. w Bystrzejowicach). Ojciec Teofili, Walenty, był zubożałym szlachcicem, ekonomem w folwarkach w powiecie lubelskim. On i jego małżonka zmarli, osierocając Teofilę. Dziewczyna zdobyła wykształcenie i prawdopodobnie była nauczycielką we dworze w Czartowcu koło Łaszczowa. 16 maja 1835 r. wstąpiła w kościele w Łaszczowie w związek małżeński z Ferdynandem Rederem. W tym samym roku Reder otrzymał pracę jako nauczyciel języka niemieckiego w Gimnazjum w Szczepieszynie. Jego małżonka w 1835 r.

otworzyła w Szczebrzeszynie Prywatną Żeńską Pensję Wyższą, w której uczyli także profesorowie Szkoły Wojewódzkiej. Pensja Teofili Reder przestała istnieć wraz z likwidacją Szkoły Wojewódzkiej w 1852 r. W tym samym czasie istniała w Szczebrzeszynie Pensja Męska prowadzona przez zaprzyjaźnionego z Rederami Jana Jägera.

Rederom podczas pobytu w Szczebrzeszynie urodziło się dwoje dzieci: w 1838 r. Paulina Anna Julia i w 1839 r. Ignacy Józef, zmarły wkrótce po urodzeniu.

Po likwidacji szkoły w Szczebrzeszynie Reder został przeniesiony do gimnazjum w Radomiu, gdzie uczył do 1862 r. Następnie otrzymał pracę w gimnazjum w Lublinie jako nauczyciel języka niemieckiego. Uczył tutaj przez pięć lat. Za 15 lat służby pedagogicznej został wyróżniony brązowym medalem. 13 października 1859 r. otrzymał nagrodę finansową w kwocie 150 rubli, a 11 lutego 1860 r. na mocy reskryptu otrzymał pochwałę kuratora. W 1867 r. został przeniesiony do progimnazjum w Sandomierzu. Tam też zmarł w 1868 r., natomiast jego małżonka zmarła w 1862 r. w Lublinie.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Łaszczowie*, ser. 2.4, sygn. 28, akt małżeństwa nr 8.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie*, ser. 2.4, sygn. 96, akt urodzenia nr 28.

Literatura:

A. Kaproń, *Cudzoziemscy nauczyciele Gimnazjum lubelskiego w latach 1815-1915*, Lublin 2001, s. 31.

I. Sadurski, *Józef Skłodowski – nauczyciel, dyrektor i wychowawca w szkołach Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2011, vol. LXVI, Sectio F, s. 22.

Konstanty Jastrzębski (1810-?)

Konstanty Jastrzębski w szczebrzeszyńskiej szkole pracował w latach 1849-1852. Po likwidacji gimnazjum w 1852 r. został przeniesiony do szkoły realnej w Piotrkowie. Pracował na stanowisku nauczyciela, w 1858 r. został mianowany starszym nauczycielem gimnazjalnym.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 77.

Pantaleon Przystanowski (ok. 1810 – ok. 1865)

Pantaleon Przystanowski urodził się prawdopodobnie w 1810 r. W latach 1836-1837 pracował jako nauczyciel języka rosyjskiego w szczebrzeszyńskiej szkole. W 1854 r. został mianowany nauczycielem szkoły powiatowej w Warszawie. Po kilku latach pracy w Warszawie otrzymał pracę w szkole w Kaliszu. W roku 1858 pełnił tam funkcję zastępcy inspektora i nauczyciela języka rosyjskiego. W Kaliszu uczył jeszcze w 1861 r. Wiadomo również, że Przystanowski nie należał do ulubionych pedagogów.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1837, Warszawa 1837, s. 4.

I. Sadurski, *Dzieje szkoły Kaliskiej w okresie międzypowstaniowym 1830–1866*, Lublin 2015, s. 114.

Roman Skułydycki (ok. 1812-?)

Roman Skułydycki urodził się około 1812 r. w Gzichowie w obwodzie olkuskim. W roku 1829 rozpoczął studia na wydziale filozoficznym, sekcji matematyczno-fizycznej, na Uniwersytecie Warszawskim. W szczebrzeszyńskiej szkole pracował w latach 1835-1839.

Literatura:

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Warszawa 1977 (lista alfabetyczna studentów UW sporządzona na podstawie tej książki), dostęp online: http://www.sejm-wielki.pl/studenci_UW.php [dostęp: 20.02.2019].

Jan Karol Wilhelm Goetz (1813-1883)

Jan Karol Wilhelm Goetz był prawdopodobnie potomkiem francuskich hugonotów, którzy wyemigrowali do Niemiec. Urodził się 24 października 1813 r. w Berlinie, jako syn Jeana (urodzonego w mieście Hanau), fabrykanta, i Wilhelminy z Oppermannów primo voto Petrel (urodzonej w Poczdamie). Był wyznania ewangelickiego (został ochrzczony w obrządku ewangelicko-reformowanym przez pastora Reclani w Berlinie, w kościele przy ulicy Luiserstadt; rodzicami chrzestnymi byli: wuj Jan Piotr Goetz i ciotka Emilia Oppermann). W latach 1823-1827 uczęszczał do L'institut de l'école de Charite w Berlinie. Jego świadectwo z tej szkoły pochodzi z 1845 r., w którym zdecydował się przyjechać do Polski.

Goetz najpierw pracował jako prywatny nauczyciel u dziedzica Nowosiółek w powiecie tomaszowskim, pochodzącego z Wołynia Leona

Niemirowskiego (1774-1856). Uczył jego synów: Józefa i Tytusa, języka niemieckiego. W Nowosiólkach poznał swoją przyszłą żonę – Eugenię Klarę Barroux (ur. 22 września 1817 r. w Paryżu, córkę Alberta Barroux, urodzonego w Gand w Belgii, i Marii Magdaleny Mathien, urodzonej w Anny). Eugenia Klara, zanim przybyła do Nowosiółek, była nauczycielką na pensjach w Paryżu. W lutym 1844 r. wyjechała do Polski i znalazła zatrudnienie jako guwernantka w dworze Alberta Węglińskiego, właściciela dóbr Siedliszcze.

Ślub Jana Karola i Eugenii Klary odbył się w Siedliszczach 31 sierpnia 1845 r. Trzy lata później Goetz zdał egzamin na nauczyciela początkowego języka niemieckiego. W 1849 r. rozpoczął pracę w Gimnazjum w Szczebrzeszynie i przebywał tutaj do zamknięcia szkoły w 1852 r. Po wyjeździe ze Szczebrzeszyna pracował krótko jako *guwerner początkowy* w domach prywatnych w powiecie łukowskim, a w latach 1852-1859 jako nauczyciel w domach prywatnych w Lublinie. W roku szkolnym 1852/1853 pełnił funkcję nauczyciela początkowego. W Lublinie prowadził ponadto stancję dla uczniów i pracował jako prywatny nauczyciel domowy, udzielając lekcji języka niemieckiego i francuskiego. Podczas pobytu w Lublinie zdał kolejny egzamin zawodowy: uzyskał stopień guwenera niższego języka francuskiego. To pozwoliło mu pracować od roku 1859 w pensjonacie przy Gimnazjum Gubernialnym Lubelskim. W 1862 r. otrzymał z tej placówki zezwolenie na półroczne pełnienie obowiązków nauczyciela języka francuskiego w Szkole Powiatowej Filologicznej w Warszawie. Nauczał także w Gimnazjum Gubernialnym w Warszawie. W 1864 r. ostatecznie rozstał się z posadą nauczyciela w pensjonacie Gimnazjum Gubernialnego w Lublinie i otrzymał pozwolenie na prowadzenie prywatnej trzyklasowej szkoły męskiej. Udzielał się także w społeczności parafialnej kościoła ewangelicko-reformowanego. W latach 1862–1873 był wyznaczany przez Synod Ewangelicko-Reformowany w Królestwie Polskim na członka Kolegium Kościelnego Filiału Ewangelicko-Reformowanego w Lublinie. Zmarł 21 marca 1883 r. w Lublinie, spoczywa na cmentarzu ewangelickim przy ul. Lipowej. Eugenia Klara Goetz zmarła w 1880 r. w Lublinie.

W okresie pobytu w Szczebrzeszynie Goetzom urodził się syn Tadeusz Karol Bronisław (1849-?) i córka Maria Regina Wanda (1852-?). Wiadomo jednak, że Goetzowie mieli ośmioro dzieci.

Wnuk Jana Wilhelma i Emilii Goetzów, Jan Riabinin był w okresie międzywojennym znanym i zasłużonym badaczem dziejów Lublina oraz kustoszem archiwum lubelskiego.

Adrian Eliasz pisał: *W Archiwum Państwowym w Lublinie znajduje się dokument z 1852 r., dotyczący m.in. pracy Goetza w Szczebrzeszynie. Jest to „Lista imienna nauczycieli prywatnych znajdujących się w powiecie zamojskim za rok szkolny 1851/1852”, podpisana przez dyrektora Szkoły Realnej w Szczebrzeszynie radcę dworu Romanowskiego, datowana – Szczebrzeszyn, 24 VI/6 VII 1852. Z informacji podanych przy nazwisku Goetza wynika, że był on w Szczebrzeszynie nauczycielem prywatnym. O zakresie obowiązków Goetza dyrektor pisał: „Trudni się utrzymywaniem uczniów na stacji i stole w m.[ieście] Szczebrzeszynie, udziela [...] pierwszych zasad języka niemieckiego i francuskiego, [...] trudni się wprawianiem dzieci w mówieniu językiem francuskim”. Dalej Romanowski wymieniał uprawnienia Goetza: „Do utrzymywania uczniów [prowadzenia stacji] ma upoważnienie Dyrektora Szkoły Realnej w Szczebrzeszynie, do udzielania języka francuskiego ma upoważnienia J[aśnie] W[ielmożnego] Prezesa Komitetu Egzaminacyjnego [...] z dnia 26 stycznia 1852 r. nr 829, [do] języka niemieckiego upoważnienie Tegoż J.[aśnie] W.[ielmożnego] Prezesa z 7/19 kwietnia 1848 r. nr 49, a do wprawy dzieci w mówienie językiem francuskim od Wielmożnego Dyrektora Gimnazjum Lubelskiego [...] [z] 25 marca/6 kwietnia 1848 r. nr 699. Sprawowanie Goetza dyrektor ocenił jako wzorowe.*

Źródła:

APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie, ser. 2.4, sygn. 107, akt urodzenia nr 345.

APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczebrzeszynie, ser. 2.4, sygn. 110, akt urodzenia nr 148.

APL, Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie, sygn. 562, brak pag.

Literatura:

A. Uljasz, *Cudzoziemcy w Lublinie i na Lubelszczyźnie w XIX w.*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 47, „Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” V, 2007, s. 173-179.

Karol Olędzki (1814-?)

Karol Olędzki rozpoczął pracę w Szczebrzeszynie w roku 1839 i pracował do 1851 r. Uczył algebry, geometrii, geometrii analitycznej i historii powszechnej. W 1851 r. został mianowany nauczycielem rysunków i kaligrafii w szkole powiatowej w Wieluniu. Rok później został mianowany starszym nauczycielem w szkole powiatowej w Siedlcach. W 1859 r. został ponownie mianowany w siedleckiej szkole.

Literatura:

Uroczyste zamknięcie roku szkolnego 1840, Warszawa 1840, s. 7.

„Kurier Warszawski” nr 276, 1851, s. 2.

„Gazeta Warszawska” nr 313, 1852, s. 3.

Bazyli (Wasył) Buszmakin (1815-1862)

Z pochodzenia był Rosjaninem. Urodził się w guberni petersburskiej, w rodzinie zawodowego żołnierza. Był wyznania prawosławnego. W roku 1838 ukończył kurs nauk na wydziale filozoficznym na uniwersytecie w Petersburgu ze stopniem rzeczywistego studenta. Pierwszą jego pracą było stanowisko nauczyciela historii i statystyki w gimnazjum w Archangielsku, gdzie pracował przez dwa lata. W czerwcu 1840 r. przybył do Królestwa Polskiego i został nauczycielem języka rosyjskiego. W tym samym roku został mianowany nauczycielem języka i literatury rosyjskiej w Gimnazjum w Szczebrzeszynie, gdzie prowadził także lekcje religii prawosławnej. Po zamknięciu szczebrzeszyńskiej szkoły w 1852 r. został przeniesiony na stanowisko nauczyciela historii i geografii Rosji do gimnazjum gubernialnego w Warszawie. Ponadto od 1859 r. uczył w szkole rabinów w Warszawie.

Wstąpił w związek małżeński z Teklą Wiktoria Pasiutewicz (1828-1905), córką Ksawerego Pasiutewicza, nauczyciela szkoły w Szczebrzeszynie. Bukszmakinowie mieli córkę Alexandrę (ur. około 1851 r.; jej akt urodzenia i ślubu był zapewne spisywany w kościele prawosławnym w Zamościu). Alexandra zmarła w Puławach w 1931 r. i tam została pochowana. Na cmentarzu w Puławach zachował się jej nagrobek.

Literatura:

A. Massalski, *Tajny raport Pawła Muchanowa dla ministra Aawrama Sergiejewicza Norowa z 1856 r. Przyczynek do dziejów oświaty polskiej w okresie międzypowstaniowym*, „Przegląd Historyczny” nr 3, 1989, s. 418.

Seweryn Paszkowski (1818-?)

Urodził się w Lublinie, syn Józefa i Angeli (sic!) z Leszczyńskich Paszkowskich. W szkole w Szczebrzeszynie uczył co najmniej od 1847 r. Prowadził zajęcia ze śpiewu i muzyki. W Szczebrzeszynie uczył do czasu zamknięcia szkoły w 1852 r.

W 1844 r. wstąpił w związek małżeński z Teresą z Żurawskich. W Szczebrzeszynie urodziło się Paszkowskim dwoje dzieci: Józef Seweryn (1849-?) i Aleksandra Feliksa (1852-?).

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie*, ser. 2.4, sygn. 24, akt małżeństwa nr 52.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 107, akt urodzenia nr 144.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 110, akt urodzenia nr 272.

Henryk (Wincenty) Horoszewicz (1819-?)

W 1843 r. Henryk Horoszewicz ukończył naukę na uniwersytecie w Petersburgu. W akcie urodzenia dziecka podał, że wywodzi się z rodziny szlacheckiej. Bezpośrednio po studiach pracował jako nauczyciel w Szkole Wyższej Realnej w Kielcach, prowadził zajęcia filologiczne. Z pracy w Kielcach zrezygnował w 1849 r. Następnie uczył w szkole w Łomży. Tak oto opisał go uczeń tego gimnazjum B. Piętka: *Wincenty Horoszewicz żywego usposobienia, nerwowy, udawał zwykle surowego, a wtedy przeraźliwie sapał nosem i marszczył groźnie czoło, w rzeczywistości zaś był to zacny, łagodny człowiek, a przytem gorący patrijota polski*. W szkole w Szczepieszynie uczył w latach 1850-1852 (jego stryj był proboszczem kościoła unickiego w Kosobudach; był przeciwnikiem zniesienia unii).

W 1852 r., wkrótce po aresztowaniu Jana Fijałkowskiego za rozwieszanie na domach w Szczepieszynie paszkwili na cara, został aresztowany. Podczas śledztwa nie wydał nikogo i do końca procesu, a także przed sądem, nie przyznał się do winy. Wydarzenia te z udziałem Horoszewicza, Fijałkowskiego i rodzeństwa Rolla były pretekstem do zamknięcia szkoły w Szczepieszynie. Szkołę zamknięto latem 1852 r. Sądzony przez wojskowy sąd zaborczy, w pierwszej instancji został skazany na karę ścisłego dozoru policyjnego, ale zastępca namiestnika karę tę zastrzył i skazał go na osiedlenie w guberni irkuckiej. Po pewnym czasie Horoszewicz dostał zezwolenie na przyjazd na Syberię żony i dziecka. Prawdopodobnie nie wrócił już do Polski i zmarł na Syberii.

Jego żoną była Karolina z Mazarakich, córka Ludwika Mazarakiego, uczestnika rozruchów w powiecie miechowskim i krakowskim w 1846 r. W Szczepieszynie Horoszewiczom urodził się w 1851 r. syn Karol Aleksander.

Źródła:

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szczepieszynie*, ser. 2.4, sygn. 109, akt urodzenia nr 226.

Literatura:

A. Massalski, *Nauczyciele szkół średnich rządowych męskich w Królestwie Polskim 1833-1862*, Kielce 2001, s. 36.

S. Pomarański, *Proces polityczny w Szczebrzeszynie w 1852 roku i jego skutki*, Zamość 1919, s. 12-26.

Szkolnictwo łomżyńskie we wspomnieniach Bronisława Piętki, źródło internetowe: <https://www.portalwrona.com/szkolnictwo-wg-pitki> [dostęp: 16.02.2019].

Seweryn Trembiński vel Trębiński (1820-1895)

Syn Wincentego i Marianny z Załuskich. Nie wiadomo, gdzie się urodził, być może były to okolice Wożuczyna, skoro w 1831 r. w tej miejscowości mieszkali jego rodzice.

Seweryn Trembiński uczęszczał do gimnazjum, a następnie do seminarium duchownego w Lublinie, w którym około 1845 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był prałatem, scholastykiem Kapituły Zamojskiej. W szkole w Szczebrzeszynie pracował w latach 1849–1852. Był prefektem i nauczycielem religii.

Był bratem Apolonii Głowackiej, matki Bolesława Prusa. Kiedy ta odeszła od męża, który nie interesował się synami, jednym z nich – Leonem Głowackim – zaopiekował się właśnie Seweryn Trembiński. Opiekował się nim podczas jego edukacji w szkole w Szczebrzeszynie. Po zamknięciu placówki w 1852 r. ks. Trembiński został mianowany wikariuszem parafii katedralnej w Lublinie (lata 1852-1854). Następnie, w latach 1854-1884, był proboszczem parafii rzymskokatolickiej w Józefowie Ordynackim. Tutaj w czasie powstania styczniowego wspierał powstańców walczących w lasach Roztocza, m.in. pomagał w wydostaniu z więzienia swego siostrzeńca – Bolesława Prusa (Aleksandra Głowackiego). Był inicjatorem budowy kościoła w Józefowie. W 1886 r., wskutek donosów do gubernatorstwa w Lublinie o niesieniu pomocy duchowej unitom odmawiającym przejścia na prawosławie, przeniesiony został za karę do parafii w Piotrowinie, gmina Józefów nad Wisłą. Tutaj pełnił posługę kapłańską do 24 lutego 1895 r., kiedy zmarł.

Źródła:

Akta parafii pw. św. Tomasza Apostoła i św. Stanisława w Piotrowinie, akt zgonu nr 26/1895.

APL, *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Wożuczynie*, ser. 2.4, sygn. 24, akt małżeństwa nr 13.

Literatura:

B. Typek, *Związki Bolesława Prusa z Wożuczynem*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny”, nr 4/2012, s. 89-92.

Leonard Celiński (1825-1853)

Leonard Celiński w szkole w Szczebrzeszynie pracował w latach 1846-1852. Uczył kaligrafii i rysunku. Po zamknięciu szkoły w 1852 r. otrzymał pracę w szkole powiatowej w Białej Podlaskiej, gdzie zmarł.

Źródła:

Parafia pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Białej Podlaskiej, akt zgonu nr 53/1853.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1847, Warszawa 1847, s. 3.

Jan Fijałkowski (1827-1854)

Jan Fijałkowski urodził się w 1827 r. Studiował w Petersburgu na koszt państwa. Po ukończeniu studiów w 1849 r. rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Realnej w Kielcach. Uczył historii naturalnej oraz nauk przyrodzonych i higieny. W 1850 r. został mianowany na nauczyciela w szkole w Szczebrzeszynie. Pracował tu do chwili aresztowania w 1852 r. Był przyjacielem Henryka Horoszewicza jeszcze z czasu pobytu w Kielcach. Utrzymywał towarzyskie stosunki z rodzeństwem Xawerym i Klotyldą Rollami.

Ojciec rodzeństwa Rolla, Antoni, był geometrą w Ordynacji Zamojskiej. Mieszkał w Szczebrzeszynie. Wraz z Janem Fijałkowskim był zaangażowany w działalność patriotyczną, m.in. formułował i rozwieszał w mieście tzw. paszkwile obnażające decyzje polityczne cara. Po kilku takich incydentach prowadzący śledztwo w tej sprawie postanowili aresztować Jana Fijałkowskiego i Xawerego Rolla. Po długim śledztwie, podczas którego Fijałkowski nie wydał współnika, zamknięto go w miejscowym areszcie, a po kilku dniach wywieziono do Lublina i 8 czerwca 1852 r. osadzono w warszawskiej cytadeli. Tu sprawę przekazano sądowi wojennemu. Fijałkowskiego poddano brutalnemu śledztwu.

Początkowo Fijałkowski zaprzeczał współpracy z Horoszewiczem i rodzeństwem Rolla, ale ostatecznie załamał się i wydawał innych ludzi, bezpośrednio niezwiązanych z zajściami, w których brał udział. Śledztwo wobec Jana Fijałkowskiego w cytadeli trwało dwa lata. Nie doczekał jego końca. Zmarł w szpitalu więziennym 10 lipca 1854 r. Według protokołu policyjnego – *trawiony chorobą piersiową*.

Literatura:

„Kurier Warszawski” nr 219, 1850, s. 3

A. Massalski, *Wyższa Szkoła Realna w Kielcach*, Kielce 1984, s. 90

S. Pomarański, *Proces polityczny w Szczebrzeszynie w 1852 roku i jego skutki*, Zamość 1919, s. 12-22.

Pozostali nauczyciele Szkoły Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (wg porządku alfabetycznego)

Antoni Borowski (b.d.)

Antoni Borowski w szkole w Szczebrzeszynie pracował jako nauczyciel w latach 1833-1838. Prowadził w klasach IV i V zajęcia z matematyki. Jest autorem wykładu *O rachunku prawdopodobieństwa i jego użyciu w zastosowaniach*, zawartego w *Popisie szkolnym* za 1837 r.

Literatura:

Popis szkolny 1837, Warszawa 1837, s. 3.

Popis szkolny 1837, Warszawa 1838, s. 4.

Jan Dawid (b.d.)

Jan Dawid w szkole im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie pracował w latach 1834-1846. Według informacji zawartych w popisach szkolnych z tego okresu uczył matematyki i geografii. Brak innych danych biograficznych o tym nauczycielu.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 79.

Franciszek Jabłoński

W szkole w Szczebrzeszynie uczył w latach 1848-1852. Po jej zamknięciu został przeniesiony do szkoły realnej w Piotrkowie.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 74.

Julian Ładowski (b.d.)

Julian Ładowski uczył w szkole w Szczebrzeszynie rysunków i kaligrafii co najmniej od 1826 r. Nieznane są jego dalsze poczynania w sferze oświaty.

Literatura:

M. Adrianek, *Zainteresowania naukowe Józefa Żuchowskiego*, „Folia Bibliologica” 1995 (1990/1991), t. 38/39, s. 35.

Popis szkolny z 1826 r., Warszawa 1826, s. 4.

Klemens Parczewski (b.d.)

W latach 1839-1847 prowadził zajęcia z literatury i języka rosyjskiego w Gimnazjum w Szczebrzeszynie.

Literatura:

Popis szkolny z roku 1840, Warszawa 1840, s. 7.

Józef Paszkiewicz (b.d.)

Absolwent szkoły w Szczebrzeszynie, a następnie jej nauczyciel. Po likwidacji szkoły w 1852 r. został przeniesiony jako nauczyciel do szkoły realnej w Piotrkowie.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 77.

Piotr Romanowski (b.d.)

Radca dworu carskiego (był to stopień urzędniczy w Rosji carskiej), inspektor szkoły powiatowej realnej w Warszawie. Romanowski był dyrektorem szkoły w Szczebrzeszynie od 1849 r. do jej zamknięcia w 1852 r. Jego zwierzchnictwu podlegały wszystkie szkoły w byłym powiecie zamojskim. Były to m.in. trzy szkoły w Szczebrzeszynie: szkoła elementarna, szkoła rzemieślniczo-niedzielną i prywatną szkoła żeńska Rederów, szkoła elementarna w Zamościu, założona w 1850 r. szkoła elementarna w Krasnobrodzie i uruchomiona w 1851 r. szkoła elementarna prywatna płci żeńskiej Eufemii Wąsowskiej w Zamościu.

Po kasacie szkoły w Szczebrzeszynie został w 1855 r. urzędnikiem polowego komisariatu armii w Rosji. Pomimo że był bardzo lojalny w stosunku do władz carskich, w procesie podległych mu nauczycieli – Henryka Horoszewicza i Jana Fijałkowskiego – zachował się godnie, wystawiając im dobrą opinię.

Dyrektor Romanowski miał pozostać w Szczebrzeszynie do chwili ostatecznego załatwienia wszystkich spraw związanych z zamknięciem szkoły. Romanowski był likwidatorem szkoły do końca. Zamknięcie zakończył w 1854 r. Miał już za sobą 26 lat służby najgorliwszej, ostatnio był inspektorem szkoły powiatowej realnej w Warszawie. Już po kasacie szkoły w Szczebrzeszynie został, w roku 1855, urzędnikiem polowego komisariatu czynnej armii w Rosji.

Literatura:

Z. Klukowski, *Dawne szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811–1852)*, Szczebrzeszyn 1927, s. 74.

S. Pomarański, *Proces polityczny w Szczebrzeszynie w 1852 roku i jego skutki*, Zamość 1919, s. 16.

Wykaz rektorów, zastępców rektora, dyrektorów i zastępców dyrektora w Szkole Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie (1811-1852)

Nazwisko i imię	Okres pełnienia funkcji	Funkcja
ks. Michał Siekierzyński	1811-1814	rektor
Michał Winnicki	1814-1816	zastępca rektora
Jan Sierpiński	1816-1818	zastępca rektora
ks. Marcin Gosiewski	1818-1828	rektor
Jan Zienkowski	1828-1834	rektor
Ksawery Pasiutewicz	1834-1842	zastępca dyrektora
Stanisław Godziszewski	1842-1848	dyrektor
Stanisław iewlicz	1.08.1847 – 30.10.1848	zastępca dyrektora (podczas choroby S. Godziszewskiego)
Piotr Romanowski	1849-1852	dyrektor